

USOS LINGÜÍSTICOS NO ÁMBITO ESCOLAR

Neste capítulo analizaremos los usos orais e escritos que do galego e o castelán fan ou facían os entrevistados no ámbito escolar. En cada unha das análises atendémo-las variables sociolóxicas e lingüísticas que poden estar asociadas con estes usos, tal como vimos facendo ó longo do presente volume. Así mesmo, a xeito de introducción, ocupáremosnos da aprendizaxe formal do galego, tanto no medio escolar coma mediante cursos de lingua organizados pola Administración Autonómica ou por colectivos non gobernamentais.

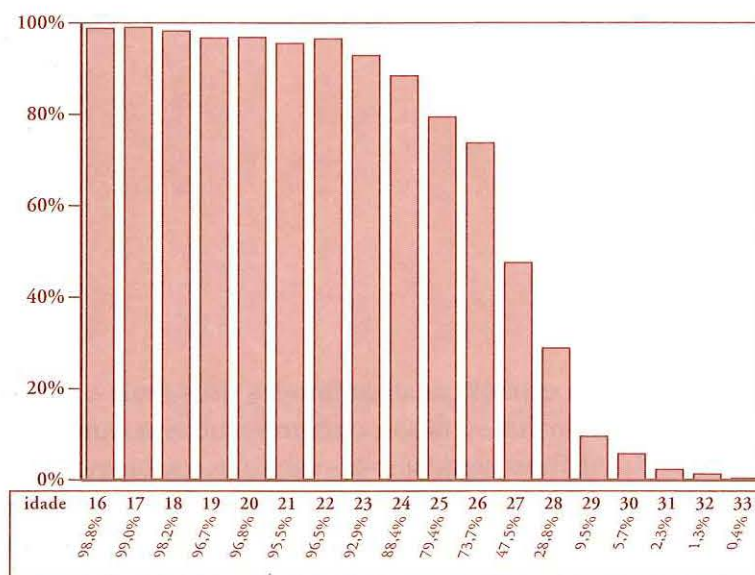
5.1. Aprendizaxe do galego na escola

Como é sabido, a introducción da asignatura de lingua galega como materia obrigatoria no currículo escolar data da promulgación do Real Decreto 1981/79, tamén coñecido como “decreto de bilingüismo”. Así, a partir do curso 1979-1980 debe ensinarse de forma xeneralizada o galego en tódolos niveis educativos non universitarios, aínda que esta

medida en moitos casos non afectou ós individuos que cursaban os últimos anos do bacharelato ou que estudiaban en centros que aplicaron tardiamente dita norma legal.

Se tomamos como referencia o conxunto da poboación estudiada, só o 21.6% da mesma recibiu ensino de lingua galega. Como se pode observar no gráfico 5.1 e se deduce da situación anteriormente descrita, son fundamentalmente os individuos de 30 anos os que tiveron a posibilidade de estudar esta lingua na escola⁶². A variación máis

Gráfico 5.1
Individuos que estudaron galego na escola segundo a idade

importante prodúcese entre os individuos de 26 anos (que tiñan 13 anos en 1979 e dos que o 73.7% estudou galego na escola), e os de 29 anos (que contaban con 16 naquela data e dos que o estudou só un 9.5%). Hai, pois, notorias concorrencias cronolóxicas. Así, os rapaces con 16 anos en 1979, de seguiren a secuencia normal dos cursos, estarían neses momentos en 3º de BUP ou de FP1 e polo xeral xa non comezaban a estudar

⁶² Referímonos, como sempre que dámo-la idade, á que tiñan os entrevistados en 1992, ano da recollida dos datos.

lingua galega, feito que concorda con que entre estes informantes (persoas de 29 anos) unicamente un 9.5% estudiase galego na escola.

A distribución sectorial das persoas que estudaron galego na escola non é totalmente homoxénea, segundo se reflicte no mapa 24. Nas provincias de Lugo e Ourense, os únicos sectores en que máis dun 20% estudou galego na escola son os que coinciden coas capitais da provincia. Entremetres, a práctica totalidade dos sectores de Pontevedra e a maior parte dos da Coruña (salvo os máis rurais) superan dita porcentaxe. Este tipo de distribución está relacionada con dous factores principais. En primeiro lugar, a idade dos individuos. Despois do que dixemos anteriormente, comprenderase que naqueles sectores con menos poboación nova, en principio, haberá tamén menos xente que estudou galego na escola. Así, mentres só catro sectores da provincia da Coruña e dous de Pontevedra teñen menos dun 19% da poboación menor de 26 anos, nas provincias de Lugo e Ourense unicamente Ourense-2 supera esa cifra. En segundo lugar, non se deben esquecer os distintos niveis de seguimento do ensino obrigatorio da lingua galega segundo cada área de Galicia e o tipo e caso de cada centro educativo en particular.

Calquera cruzamento que realicemos coa variable *¿Estudou galego na escola?* vai reflectir, en último termo, cal é a idade de cada subgrupo da variable control. Por exemplo, a distribución segundo a lingua inicial amosa aparentemente que só o 13.3% dos monolingües iniciais en galego estudou esta lingua na escola, mentres nos bilingües iniciais a porcentaxe é o 31.4% e nos que teñen como primeira lingua o castelán o 35.7%. Sen embargo, sabemos que a distribución da lingua inicial non é a mesma en cada un dos grupos de idade⁶³. Mentres a porcentaxe de galegofalantes iniciais é tanto maior canto maior é a idade (nos maiores de 65 anos o 81.8% e nos de 16 a 20 anos o 34.4%), o incremento dos bilingües e os castelanfalantes é de signo inverso: a medida que diminúe a idade. Por tanto, tendo en conta que o ensino do galego na escola é moi recente, parece normal que nos galegofalantes iniciais, máis numerosos conforme aumenta a idade, se reduza correlativamente a porcentaxe de persoas que recibiron ensino de galego.

⁶³ Véxase, a este respecto, Fernández Rodríguez, Mauro A. e Modesto A. Rodríguez Neira (coords.) (1994), *Op. cit.*, pp. 40-41.

Ó analizármolos menores de 19 anos, poboación escolarizada trala incorporación xeneralizada do galego ó currículo escolar, atopamos unha distribución de signo ben distinto, e con porcentaxes moi semellantes en tódolos grupos. O único grupo de lingua inicial no que máis dun 1% non estudiou galego na escola é o dos castelanfalantes (2.1%), probablemente porque neste grupo é onde se concentra a maior parte dos informantes nados fóra de Galicia (o 14.4% do total deste grupo⁶⁴). Aínda que a maioría chegaron de moi nenos ó noso país, unha parte deles fíxoo máis tarde. Por iso, o 11.3% destes castelanfalantes iniciais non estudiou galego na escola, o que está sen dúbida relacionado co descenso das cifras na variable *¿Estudou galego na escola?*

5.2. Anos de galego na escola

O número de anos que se estudiou galego na escola é consecuencia, na maior parte dos casos, da idade que tiñan cando entrou en vigor o “decreto de bilingüismo” e mais da que contaban cando remataron a súa escolarización. Esta sistematicidade pode verse alterada unicamente por dúas causas. En primeiro lugar, debemos contar coa posibilidade de que algúns individuos realizasen unha parte dos seus estudos fóra de Galicia, ben de forma continuada, ben fraccionada ou esporádica. En segundo lugar, é probable que nalgúns centros non se cumprise en determinados períodos a obrigatoriedade de ensinar galego na escola. En calquera caso, a progresión das porcentaxes non deixa lugar a dúbidas: mentres en 1992 (ano da recollida dos datos) só o 1.1% dos individuos de 28 anos estudiara galego na escola durante 8 ou máis anos, nos de 22 anos a porcentaxe é o 24.7% e nos de 16 anos o 65.7%.

As diferencias que podemos apreciar ó realiza-los diferentes cruzamentos con variables coma a clase social, profesión, etc., tamén se mitigan ou anulan ó incorpora-lo filtro da idade.

⁶⁴ Lémbrese que, como se di en Fernández Rodríguez, Mauro A. e Modesto A. Rodríguez Neira (coords.) (1994), *Op.cit.*, pp. 76-77, en conxunto, os nados fóra de Galicia na nosa mostra son o 7.1%. Ademais, a práctica totalidade deben de ser fillos de galegos, dado o escaso nivel de inmigración que recibe o noso país.

5.3. Cursos de galego fóra da escola

Unicamente un 6.5% dos entrevistados asistiu a cursos de galego fóra da escola. Un 5.2% corresponde a cursos homologados pola Xunta de Galicia e un 1.1% sen certificación oficial (un 0.2% non lembra o tipo de curso que realizou). Dese 6.5%, un 41.3% asistiu por mellorar profesionalmente e un 58.7% por un interese especial pola lingua galega.

A porcentaxe de persoas que asistiron a cursos de galego fóra da escola (mapa 25) só nas cidades da Coruña, Lugo, Ourense e Pontevedra supera o 10%. Santiago destaca por se-lo único sector en que a cifra é superior ó 15%. Vigo ronda, pero non supera, o 10% e Ferrol non acada esta última porcentaxe.

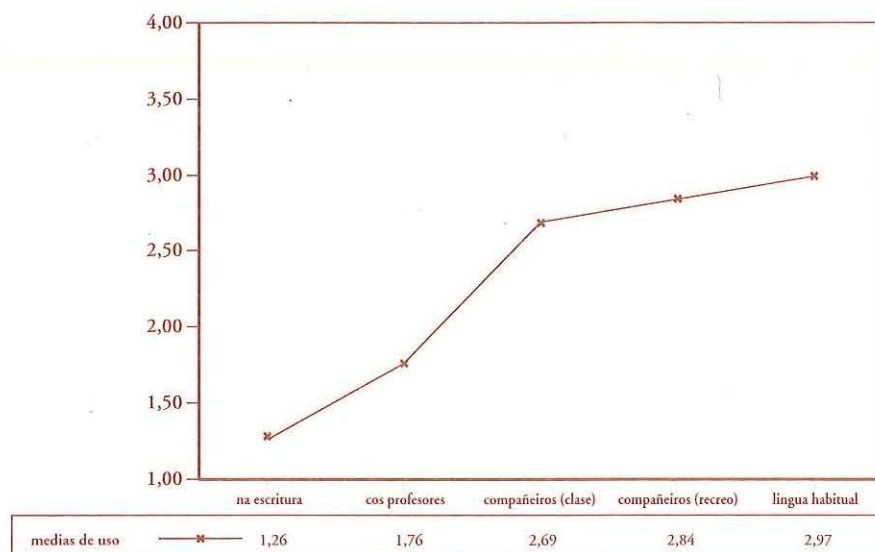
Ó observarmos tanto o tipo de cursos coma as motivacións para a realización dos mesmos decatámonos de varias circunstancias. Primeira, que a realización de cursos de galego por un interese especial pola lingua galega é tanto máis frecuente canto máis utiliza o galego o entrevistado e menores son os seus estudos. Tamén é máis frecuente entre os bilingües iniciais, mentres que nos informantes de clase baixa é menos frecuente. Segunda, os que adquiriron o galego no traballo están máis inclinados a facer estes cursos pola posible obtención dalgún beneficio na súa profesión. E terceira, que a realización de cursos homologados pola Xunta é máis frecuente canto maiores son os estudos e a clase social, así como naqueles que adquiriron o galego no traballo.

5.4. Usos lingüísticos no ámbito escolar

5.4.1. Usos lingüísticos no ámbito escolar en Galicia

Ó analizármola utilización do galego no ámbito escolar debemos ter en conta que as diferentes variables das que extraémolos nosos datos corresponden a interaccións comunicativas diferenciadas polo seu grao de espontaneidade, polo tipo de contacto e proximidade que o informante ten co medio ou o axente escolar en cuestión (profesor, compañeiro, mundo escrito) e, así mesmo, pola diferente presión que sobre eses intercambios lingüísticos pode exercer-lo feito de que se produzan no medio escolar e non noutro.

Gráfico 5.2
Medias de uso no ámbito escolar en Galicia

En primeiro lugar, o uso do galego é maior canto máis espontáneo é o intercambio comunicativo e, por tanto, menos influído está polos axentes e elementos característicos do medio escolar (profesor, lingua escrita). É dicir, a escola ata o de agora funcionou, como veremos a seguir, como un axente castelanizador das conductas lingüísticas que a poboación galega mantiña nese ámbito. Así, como revela a análise das medias, o uso lingüístico cos compañeiros -a interacción máis espontánea- é moi semellante á lingua habitual, pero canto máis difusa é a capacidade de influencia da escola máis coincide o uso escolar con aquela (véxase o gráfico 5.2): lingua escrita (1.26), lingua cos profesores (1.76), cos compañeiros na clase (2.69) e cos compañeiros no recreo (2.84)⁶⁵. A media correspondente á lingua habitual⁶⁶ é 2.97). Xa que logo, como dixemos anteriormente, as maiores diferencias están entre os usos

⁶⁵ Lembremos que as puntuacións das medias van de 1 a 4, sendo favorables ó galego as superiores a 2.5. Para a xustificación do uso destas medias véxase o capítulo «O presente volume».

⁶⁶ A media corresponde a aqueles que contestan as preguntas sobre os usos lingüísticos na escola (o 92.3% da mostra). A media da lingua habitual do conxunto da poboación é moi semellante (2.97).

“formais” (lingua escrita e cos profesores) por unha banda, e os “informais” (cos compañeiros na clase e no recreo) pola outra.

Na maior parte dos sectores, as medias da interacción cos compañeiros reflicten un alto uso do galego. Como se observa nos mapas 27 e 28, salvo nas cidades e en Pontevedra-2, tódolos sectores presentan medias superiores a 2.5 puntos (en realidade, dous de cada tres son superiores a 3), o que indica que a lingua predominante nos mesmos nesa situación comunicativa é o galego. Sen embargo, na interacción co profesor (mapa 26) as medias reflicten que a lingua predominante é o castelán. É dicir, a presenza do profesor funciona en tódolos sectores -en maior ou menor medida- como un elemento castelanizador das prácticas lingüísticas dos alumnos. O único sector que reflicte un uso predominante do galego é Coruña-8 (Padrón, Laracha, Cabana).

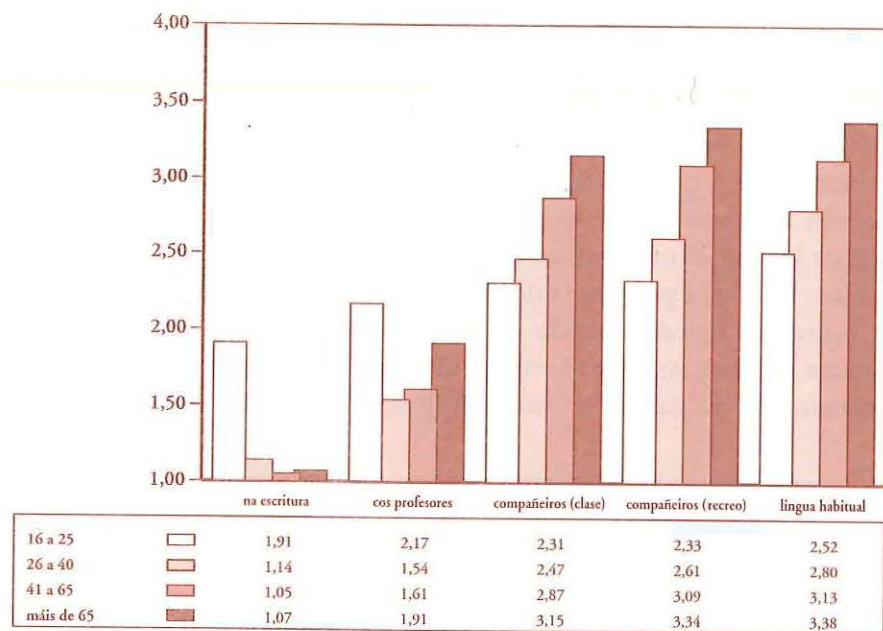
5.4.1.1. Usos lingüísticos no ámbito escolar segundo a idade

No cruzamento por idade (gráfico 5.3) podemos observar como, en calquera dos grupos, os usos lingüísticos manteñen a mesma tendencia ascendente conforme pasamos dos menos ós máis espontáneos.

Nos dominios máis formalizados (escritura, cos profesores, etc.) a análise das medias indícanos que os usos máis favorables ó galego están nos individuos de entre 16 e 25 anos. Non quere isto dicir que nestes contextos comunicativos e neste grupo de idade se estea recuperando o uso do galego, senón que o que aparece é un reflexo da introducción da materia de galego na escola. A suba da media destes falantes está relacionada co feito de que, aínda que na maioría das clases usan o castelán, na aula de lingua galega -e probablemente nalgunha outra- utilizan o galego. De aí que a media destaque respecto ós outros grupos de idade, ó existir neste unha porcentaxe considerable de individuos que usan esporadicamente o galego (o 54.7% cos profesores e o 74.8% na lingua escrita).

Por outra banda, a escola, que nos últimos anos axudou a incrementar substancialmente a competencia escrita en galego, non contribuíu significativamente a que aumentasen os que escriben fundamental ou exclusivamente en galego. Aínda que a media correspondente

Gráfico 5.3
Medias de uso no ámbito escolar segundo a idade en Galicia

ós individuos de 16 a 25 anos (1.91) é bastante superior á dos outros tres grupos, os que teñen o galego como lingua principal da escrita seguen sendo moi poucos. Os que escriben máis nesta lingua son o 6.1% e os que o fan de forma exclusiva non superan o 1.3%. A media de 1.91 unicamente recolle, de novo, que na disciplina de galego é necesario demostrar certa competencia escrita e, por tanto, que o profesor teña elementos para xulgar, mais non unha regaleguización neste dominio.

Segundo o dito, e atendendo ó baixo nivel de uso do galego como lingua habitual neste grupo de 16 a 25 anos, resulta que o descenso do seu emprego conforme aumenta o grao de formalidade da interacción comunicativa é sensiblemente máis leve. A diferenza entre as medias da lingua escrita e a habitual unicamente acada os 0.61 puntos, mentres nos demais grupos de idade é de 1.66, 2.08 e 2.31 puntos respectivamente. Como acabamos de dicir, nestes informantes as medias dos usos formais son máis elevadas, o que reflicte a necesidade dos alumnos de demostrar competencia oral e escrita en galego. Nos demais grupos, a ausencia de

tal necesidade, xunto cunha maior presión castelanizadora do medio escolar, consecuencia dunha diferente concepción do sistema educativo, axudan a comprender que os usos formais sexan tan baixos.

Na interacción cos profesores atopamos unha distribución por idade que merece ser comentada. Ante as medias dos diferentes grupos, cabe preguntarse se a tendencia é a que o uso do galego sexa maior canto maior é tamén a idade, como acontece nas interaccións cos compañeiros e na lingua habitual, ou ben se a escolla de lingua segue a pauta do outro uso formal, a lingua escrita, na que unicamente o grupo de menor idade utiliza nalgunha medida o galego. Se seguímo-la primeira interpretación, debemos xustificar que a media do grupo de 16 a 25 anos, a diferenza dos usos orais, sexa a máis elevada dos catro (2.17). De considerarmos que o grao de formalidade debería achega-lo comportamento nesta interacción comunicativa ó da lingua escrita cómpre tratar de dar conta de por que no grupo de maiores de 65 anos a media de uso (1.91) é superior á dos grupos de idade intermedios, cando en principio todos viviron unha época de pouco interese e se cadra non excesiva permisividade cara ó uso do galego neste contexto. Dada a evidente dificultade para optar por unha destas interpretacións cos datos que posuímos, pode resultar útil referirnos individualmente ó uso de cada un dos grupos de idade para tratar de deitar algo de luz sobre a cuestión. Por unha banda, a ninguén se lle escapa que, como xa fomos dicindo ó longo do presente capítulo, a presenza, aínda cativa, do galego no sistema escolar xera unha utilización por parte dos alumnos que, por razóns cronolóxicas evidentes, a penas se podía dar nos individuos maiores de 25 anos. Este uso circunstancial do galego está, sen dúbida, relacionado co feito de que a media se sitúe lixeiramente por riba dos 2 puntos (2.17), mentres -como vemos- as demais están por baixo desta puntuación. Por outra banda, a maior utilización do galego por parte dos maiores de 65 anos (respecto ós grupos de idade intermedios) non pode interpretarse, como é obvio, do mesmo xeito. Mantéñase ou non na tendencia que parecen marca-los usos orais, a diferenza de 0.3 e 0.37 puntos respecto ós referidos grupos intermedios é importante, sobre todo se consideramos que a puntuación máis elevada desta interacción non supera os 2.17 puntos. Quere isto dicir que o uso do galego deste grupo de idade podería ser máis elevado do *esperable*. No caso de que o considerasemos así, cumpriría lembrar que o 73.6% destes individuos naceu nun hábitat rural e que foi escolarizado

na etapa anterior ó franquismo, cando a implantación do castelán nese hábitat era moi reducida e o acceso ós medios de comunicación de masas⁶⁷ ou a outros ámbitos castelanófonos escasos. Quizais os profesores tivesen algunha conciencia destes feitos e intuísen as dificultades dos alumnos para entenderen ou, polo menos, expresárense en castelán, o que os podería levar a utiliza-lo galego á hora de ensinar, constituíndo se cadra unha necesidade práctica para, en moitos casos, poder desenvolve-lo seu labor docente con certas garantías de éxito⁶⁸. Se fose así, a hipótese de que unha parte dos alumnos mantiñan a que era a súa lingua habitual, o galego, cobraría aínda maior forza e sentido. Non é desbotable, por tanto, que naquela época, cando a asistencia esporádica á escola era práctica frecuente, o feito de non posuír competencia suficiente en castelán fixese que a única lingua que algúns alumnos podían utilizar na práctica, mesmo nun contexto formal e castelanizante, fose o galego.

5.4.1.2. Usos lingüísticos no ámbito escolar segundo os estudos

Na análise por estudos atopamos varios fenómenos de interese. En primeiro lugar, que os maiores niveis de uso escrito aparecen nas persoas que realizaron ou están a realizar estudos secundarios, aínda que a media non supera os 1.56 puntos (gráfico 5.4).

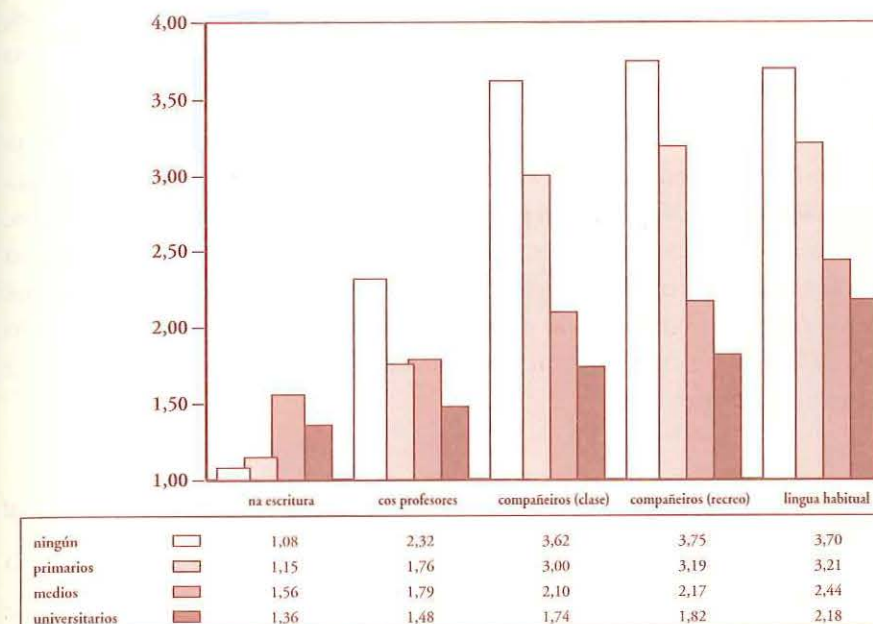
Nos demais usos, os maiores niveis de utilización do galego aparecen entre as persoas sen estudos⁶⁹. Na interacción cos profesores son estas as únicas que presentan unha media próxima ós 2.5 puntos, é dicir, indicativa dun uso preferente da lingua galega. Salvo na escrita, no

⁶⁷ Pénsese que en Galicia a radio, que non chegou ata os anos 30, foi durante moito tempo un luxo, e que boa parte dos fogares deste hábitat careceron mesmo de luz eléctrica ata non hai moito tempo.

⁶⁸ Pode resultar de interese confrontar estas hipóteses con datos de carácter documental sobre a situación do galego a finais do século XIX e comezos do XX, na medida en que poidan existir certas concorrencias coas informacións que sobre o uso desta lingua se deducen dos informes que realizaba a inspección educativa da época. Véxase, a este respecto, De Gabriel, Narciso (1990), *Leer, escribir y contar (escolarización popular y sociedad en Galicia (1875-1900))*, Sada, Edición do Castro; e Costa Rico, Antón (1989), *Escolas e mestres (A educación en Galicia: Da Restauración á Segunda República)*, Santiago, Servicio Central de Publicacións da Xunta de Galicia.

⁶⁹ A etiqueta 'ningún estudio' responde tanto a aqueles que nunca asistiron á escola coma ós que asistiron só de xeito esporádico, é dicir, un ou varios meses ó ano durante un curso escolar ou máis, pero sen seguiren regulamente a secuencia normal de aprendizaxe. Como é ben sabido, este fenómeno era bastante frecuente na Galicia rural ata, aproximadamente, mediados do presente século. En calquera caso, as persoas incluídas baixo a etiqueta 'ningún estudio' que contestan as preguntas de uso escolar corresponden sempre a individuos con asistencia esporádica á escola.

Gráfico 5.4
Medias de uso no ámbito escolar segundo os estudos en Galicia

resto dos contextos a tendencia indica que o uso do galego é maior canto menores son os estudos que posúe o informante. Este fenómeno está relacionado co feito de que nas persoas sen estudos os niveis de uso do galego son máis elevados (véxase o capítulo 3), e asemade que este grupo de poboación non asistiu máis ca dun xeito puntual á escola, polo que probablemente esta non tivo tempo abondo para fixa-la conducta lingüística que, segundo vimos observando ó longo deste capítulo, é a *propia* deste ámbito: o emprego do castelán. Xa que logo, o uso destes informantes ten máis que ver en certos casos coa súa lingua habitual que coa lingua dominante na escola. Este fenómeno maniféstase dun xeito moi especial nas interaccións cos compañeiros.

A única aparente ruptura na sistematicidade da tendencia a que canto maiores estudos menor sexa o nivel de utilización do galego na escola constitúena os informantes con estudos medios na interacción cos profesores, que presentan unha media lixeiramente superior ós de estudos primarios (gráfico 5.4). Esta circunstancia está relacionada co

fenómeno, repetidamente comentado neste capítulo, da implantación do galego no ensino, que afecta maiormente ás persoas que cando se realizou o noso inquérito cursaran ou estaban a cursar estudos medios, e que obviamente se movían nunha banda de idade coherente co seu nivel académico.

En definitiva, os que máis usaban o galego na escola son as persoas con asistencia esporádica á mesma -ningún estudio- que nas interaccións cos compañeiros presentan medias superiores a 3.5 puntos. As persoas con estudos primarios mantéñense nun nivel de utilización alto desta lingua (medias superiores a 3), e os que realizaron estudos medios ou universitarios non acadan o límite de emprego preferente do galego (2.5 puntos), aínda que nos usos cos compañeiros se aproximan bastante ó mesmo.

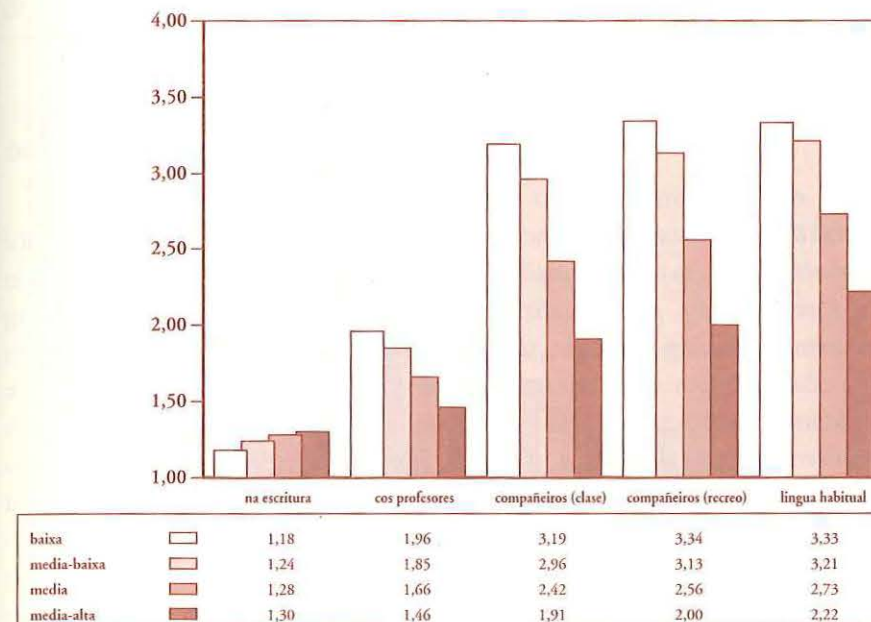
5.4.1.3. Usos lingüísticos no ámbito escolar segundo a clase social

No gráfico 5.5 pode verse a importante asociación entre o emprego do galego no ámbito escolar e a clase social do individuo⁷⁰. Como acontecía ó analiza-la lingua habitual e os usos na familia, vistos en capítulos precedentes, observamos que canto máis baixa é a clase maiores son as medias nos usos escolares. Os descensos máis importantes teñen lugar nas clases media e media-alta, mentres que entre a baixa e a media-baixa as diferencias son de menor entidade. A utilización escrita do galego, pola contra, é maior conforme máis elevada é a clase. Pese a que a distancia é reducida, dáse unha progresión constante e oposta á dos usos orais.

En tódalas clases sociais a media da interacción cos profesores expresa un predominio do castelán. Respecto ás interaccións cos compañeiros, os usos son favorables ó galego nas clases baixa e media-baixa, intermedios na clase media (arredor de 2.5), e bastante desfavorables na media-alta, pero nunca tanto coma as correspondentes á interacción cos profesores e á lingua escrita.

⁷⁰ Lembremos, con todo, a prudencia con que hai que toma-los comentarios sobre a clase social, como xa apuntamos en capítulos precedentes.

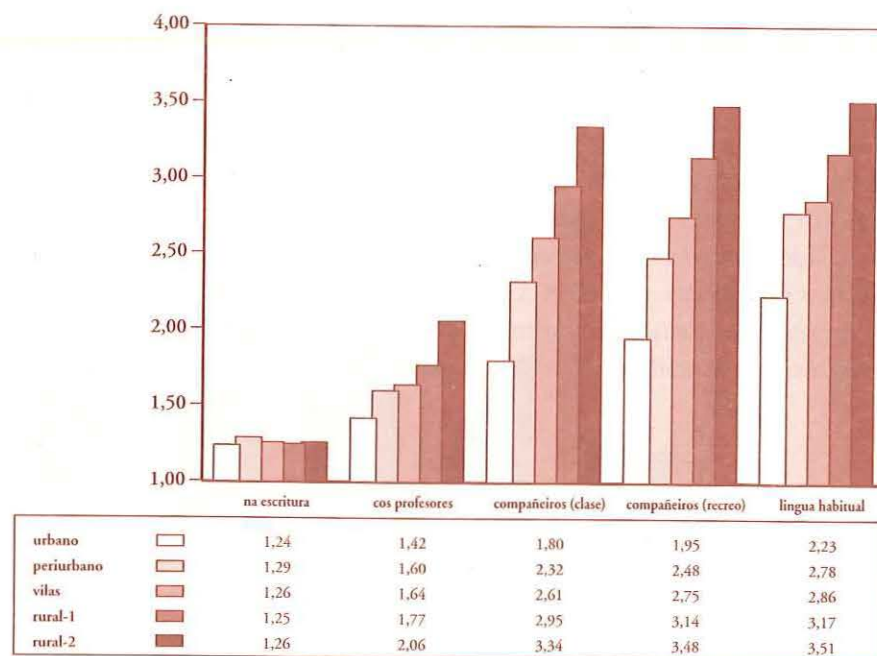
Gráfico 5.5
Medias de uso no ámbito escolar segundo a clase social en Galicia

5.4.1.4. Usos lingüísticos no ámbito escolar segundo o hábitat de residencia

O cruzamento por hábitat de residencia mostra de novo, como sucedía nas variables vistas ata agora, que o galego está tanto máis presente nos usos orais canto máis avanzamos do hábitat urbano ó rural (gráfico 5.6). Na lingua escrita, sen embargo, as medias de uso son moi semellantes e indican igualmente que neste contexto o castelán é a lingua predominante en calquera dos hábitats. Na interacción co profesor, aínda que as medias aumentan a medida que o hábitat se fai máis rural, todas son inferiores a 2.5. Cos compañeiros, tanto na clase coma no recreo, utilízase máis o galego nas vilas e no rural, fronte ó predominio do castelán no urbano e no periurbano. En calquera caso, podemos dicir que a gradación de formal a informal que caracteriza o ámbito escolar introduce unha enorme variación, mesmo controlando a variable que máis incide no uso lingüístico, o hábitat.

Gráfico 5.6
Medias de uso no ámbito escolar segundo o hábitat de residencia en Galicia

Cadro 5.1

Medias de uso en diferentes interaccións nos menores de 26 anos segundo o hábitat de residencia

	na escritura	cos profesores	cos compañeiros na clase	cos compañeiros no recreo	lingua habitual
urbano	1.82	1.84	1.53	1.48	1.82
periurbano	1.86	1.96	1.81	1.79	2.15
vilas	1.95	2.12	2.18	2.19	2.36
rural-1	1.93	2.26	2.63	2.68	2.75
rural-2	1.95	2.47	2.97	3.03	3.15

Se cinxímo-la nosa análise ó grupo de idade de 16 a 25 anos (véxase o cadro 5.1), observamos que no urbano e no periurbano as medias son claramente desfavorables ó galego, sobre todo nos usos máis informais. Nas vilas mantense esta tendencia, aínda que as puntuacións

son xa máis altas e, salvo na lingua escrita, superan sempre os 2 puntos. No rural, as interaccións cos compañeiros indican un uso predominante do galego e as dos usos máis formais do castelán.

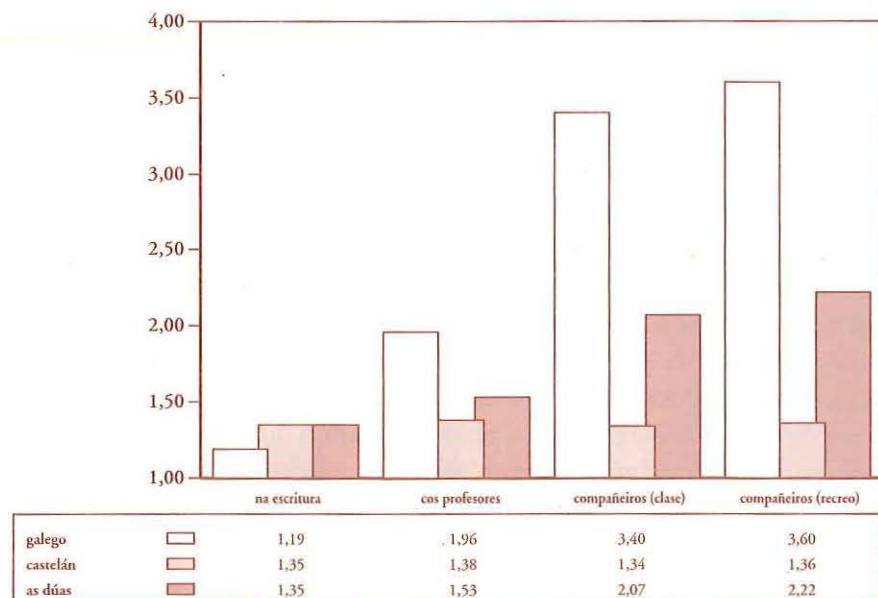
5.4.1.5. Usos lingüísticos no ámbito escolar segundo a lingua inicial

A análise segundo a lingua inicial tamén ten un grande interese no estudio dos usos escolares. Como se observa no gráfico 5.7, no uso escrito os galegofalantes iniciais utilizan menos o galego cós outros grupos. Este comportamento está vinculado con varios feitos moi relacionados entre si. En primeiro lugar, moitos galegofalantes non asistiron á escola durante tanto tempo nin con tanta regularidade coma os membros dos demais grupos, polo que parten dun menor contacto co texto escrito⁷¹. En segundo lugar, e desde a perspectiva do ensino da lingua galega, pénsese que só o 13.3% dos monolingües en galego estudaron esta lingua na escola, mentres no caso dos castelanfalantes e dos bilingües estudaron galego, respectivamente, o 35.7% e o 31.4%. O que subxace a estes feitos é, novamente, que a idade media dos galegofalantes é superior e, polo tanto, son moitos menos os que tiveron que cursar lingua galega, practicamente o único medio polo que ata agora os escolares necesitaron escribir neste idioma, dada a súa reducida presenza no currículo escolar. Ó limita-la análise ós menores de 26 anos atopamos, efectivamente, que a media máis alta corresponde ós galegofalantes iniciais (1.97), sendo a dos bilingües 1.96 e a dos que aprenderon a falar en castelán 1.83. As diferencias son moi reducidas, pero a tendencia pasa xa a coincidir coa dos demais usos orais.

No nivel oral, tanto en contextos formais (co profesor) coma informais (cos compañeiros), os que teñen como primeira lingua o galego presentan medias de uso claramente máis favorables a esta lingua cós outros dous grupos (0.43 puntos superior ós bilingües na interacción cos

⁷¹ Este feito xa se salientaba en Fernández, Mauro A. e Modesto A. Rodríguez Neira (coords.) (1994), *Op. cit.*, pp. 99-100. Para o conxunto de Galicia, hai que notar que o 55.3% dos galegofalantes iniciais non chegou a completa-los seus estudos primarios, mentres entre os que aprenderon a falar en castelán e nas dúas linguas a un tempo as porcentaxes son, respectivamente, do 12.7% e o 24.6%. E, se só o 5.1% dos galegofalantes iniciais fixo estudos universitarios, nos outros dous grupos as porcentaxes son, tamén respectivamente, o 28.2% e o 17.6%.

Gráfico 5.7
Medias de uso no ámbito escolar segundo a lingua inicial en Galicia

profesores, 1.33 cos compañeiros na clase e 1.38 cos compañeiros no recreo). Sen embargo, a media de uso cos profesores segue indicando que a lingua máis utilizada, tamén polos galegofalantes, é o castelán.

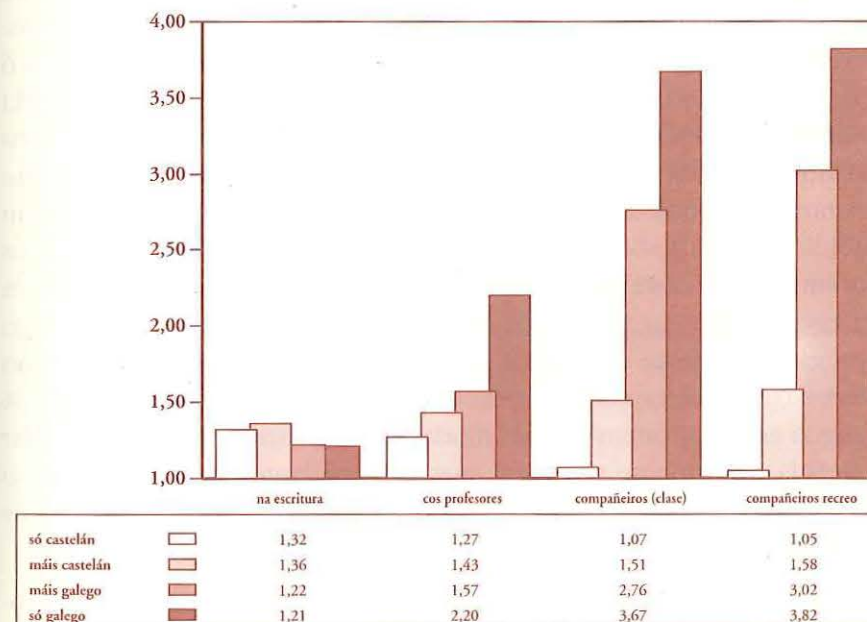
5.4.1.6. Usos lingüísticos no ámbito escolar segundo a lingua habitual

Entre as variables que figuran na táboa 5.2.0, a máis asociada cos usos no ámbito escolar é a lingua habitual (gráfico 5.8). Se partimos das puntuacións medias correspondentes a cada opción na lingua habitual⁷² e as comparamos coas que resultan de cruzar esta variable coa lingua cos compañeiros, observamos importantes concorrencias, sobre todo na interacción no recreo: no caso dos monolingües en castelán as puntuacións están moi preto do 1, e nos que falan máis nesta lingua

⁷² 1 'só castelán', 2 'máis castelán ca galego', 3 'máis galego ca castelán' e 4 'só galego'.

superan lixeiramente o 1.5; as medias daqueles que usan máis o galego achéganse a 3, e a 4 as dos monolingües en galego. Así mesmo, nos galegofalantes, canto máis espontáneo é o uso, máis coincide co habitual. Con todo, hai que notar que, salvo nos monolingües en castelán -que, loxicamente, non poden ter medias inferiores a 1- nos outros tres grupos os usos escolares informais sempre están por baixo da puntuación correspondente á lingua habitual⁷³.

Gráfico 5.8
Medias de uso no ámbito escolar segundo a lingua habitual en Galicia

Os usos formais son propios de ámbitos comunicativos con patróns de comportamento diferentes ós dos usos informais e que nalgún caso poden levar asociada unha determinada escolla lingüística. Noutras palabras, un contexto informal permítelle ó falante emprega-la variedade na que se sente máis cómodo, mentres a situación formal depende en

⁷³ O grupo que máis se desvía desta tendencia é o dos que falan preferentemente en castelán (aproximadamente -0.5).

maior medida de condicionamentos como a acomodación lingüística⁷⁴, o prestixio das variedades, etc. Así, en comunidades onde conviven dúas ou máis linguas e onde estas poden ter unha distribución de funcións semellante á dos rexistros en comunidades monolingües (véxase a introducción ó capítulo 6), a miúdo os contextos formais provocan un maior emprego da lingua á que se lle asigna o trazo de +formalidade. Así mesmo, a acomodación lingüística, que en principio non é un fenómeno que deba dirixirse nunha dirección, pode implicar cambios de lingua de diferente envergadura para os falantes instalados nunha ou noutra lingua.

Dos datos sobre os usos formais no ámbito escolar despréndese que, efectivamente, en Galicia existen fenómenos desta natureza, sendo a escola un dos ámbitos nos que máis se manifestan estas tendencias. Deste xeito, aínda que moitos individuos se consideran monolingües ó declarar cal é a súa lingua habitual, en realidade adáptanse con frecuencia ó interlocutor e á situación comunicativa. Se tomamos como referencia os individuos de 16 a 25 anos, que xa tiveron galego na escola e nos que -por razóns cronolóxicas- a lingua habitual e a da escola deberían coincidir de non haber factores de distorsión, vemos que mentres os monolingües en castelán non utilizan de forma preferente ou exclusiva o galego en máis do 1% dos casos, o 4.8% dos monolingües en galego empregan preferente ou exclusivamente o castelán cos compañeiros no recreo, o 6.6% cos compañeiros na clase, o 36.7% cos profesores e o 84.1% na lingua escrita. Por tanto, a acomodación lingüística no ámbito escolar en Galicia unicamente ten lugar nos galegofalantes que introducen o castelán nas súas prácticas lingüísticas, pero case non afecta ós castelanfalantes, a pesar da introducción do galego no ensino.

Así mesmo, débese ter en conta que os procesos de acomodación con máis repercusión no cambio de lingua xorden na interacción cos profesores. É probable que o feito de que a maior parte dos docentes utilicen o castelán no seu contacto cos alumnos contribúa a que sexan os galegofalantes os que con máis frecuencia se acomodan ás súas prácticas

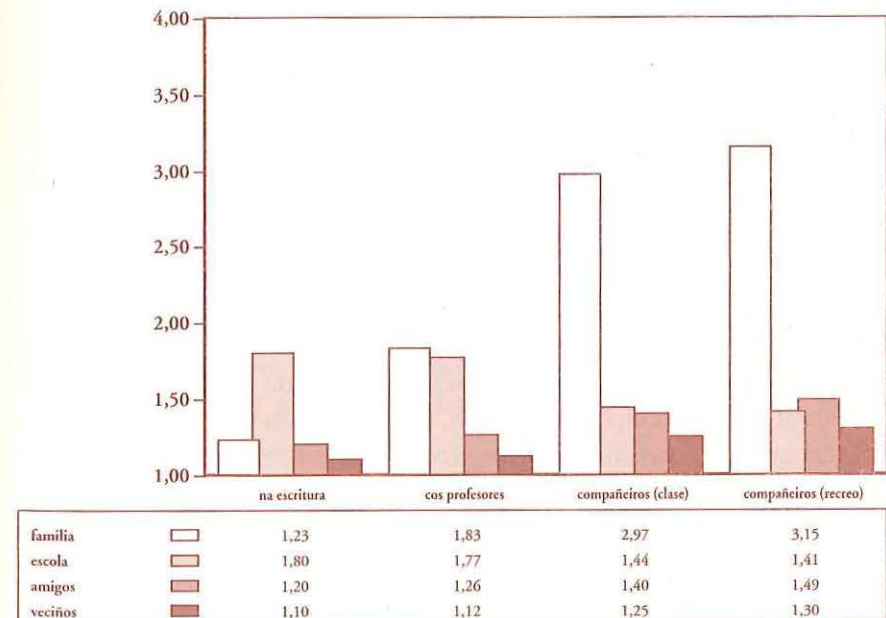
⁷⁴ Enténdese por *acomodación lingüística* o fenómeno polo cal o falante utiliza unha variedade lingüística determinada para adaptarse á situación comunicativa, froito da súa relación co interlocutor. Existen dous tipos de acomodación: a converxencia e a diverxencia. A primeira é unha aproximación ó interlocutor a través da marca de solidariedade que supón falar de maneira semellante a el. A segunda é un intento de marcar distancias por medio dunha fala con trazos diferenciadores, entre os cales pode estar-lo feito de usar unha lingua distinta.

lingüísticas, ó funcionaren como participantes de maior estatus, dando como resultado uns elevados niveis de uso do castelán nesta interacción.

5.4.1.7. Usos lingüísticos no medio escolar segundo os ámbitos de adquisición do galego

A análise dos usos escolares segundo o ámbito en que se adquiriu o galego (gráfico 5.9) ofrece varios aspectos interesantes. En primeiro lugar, o único grupo con medias de uso favorables ó galego no nivel oral espontáneo é o dos que aprenderon esta lingua na familia (puntuacións próximas ou superiores a 3.0). Entre as medias da lingua cos profesores, a máis elevada é tamén a que corresponde á adquisición familiar, aínda que a puntuación (1.83) reflicte un uso predominante do castelán. En segundo lugar, os que aprenden o galego na escola utilizan moi pouco esta lingua, especialmente cos compañeiros. Onde máis uso presenta este grupo é na lingua escrita, que ademais destaca por riba dos outros grupos, ó presentaren estes un emprego do galego practicamente nulo.

Gráfico 5.9
Medias de uso no contorno escolar segundo os ámbitos de adquisición do galego en Galicia

En calquera destas variables, os que adquiriron o galego na interacción cos veciños ou cos amigos a penas usan esta lingua no ámbito escolar (lembramos de novo que a media de 1.0 supón un uso exclusivo do castelán). As diferencias, aínda sendo reducidas, indican que canto máis espontáneo é o uso menos tendencia existe ó monolingüismo estrito en castelán.

Non se debe esquecer, sen embargo, a forte asociación entre o ámbito de adquisición da lingua e outras variables, en especial a lingua inicial⁷⁵. Así, mentres máis do 90% dos que adquiriron o galego na escola, cos amigos ou cos veciños é castelanfalante inicial, nos que o adquiriron na familia a porcentaxe é só o 12.2%. Se consideramos, ademais, a tantas veces comentada relación entre lingua inicial por unha banda e lingua habitual e usos lingüísticos pola outra, decatáronos da necesidade de integrar nun todo as múltiples dependencias que existen entre estas variables.

5.4.2. Conciencia do condicionamento da lingua da escola sobre a lingua habitual

Ata agora tratamos da influencia da lingua da escola sobre a habitual a partir da constatación das diferencias entre a lingua habitual e a inicial e os usos escolares. Sen embargo, o feito de que os individuos presenten diferencias no seu uso non quere dicir que necesariamente sexan conscientes das mesmas. A seguir constataremos como a conciencia deste proceso é menor do que a envergadura dalgunhas das diferencias anteriores podería facer pensar.

Un 20.2% do conxunto da mostra analizada cre que a escola os induciu a modifica-la súa conducta lingüística. Así mesmo, xa vimos que as diferencias entre a lingua inicial e habitual e os usos escolares son, na maior parte dos casos, bastante importantes. Sen embargo, non nos consta que a lingua que os informantes utilizaban na escola fose a mesma cá habitual naquela etapa da súa vida, polo que non temos datos abondo para afirmar que a *substitución lingüística* (case sempre castelanización) producida polo ámbito académico se dese tamén fóra do mesmo, e menos para pensar que se mantivo con posterioridade ó abandono da mesma.

⁷⁵ Fernández, Mauro A. e Modesto A. Rodríguez Neira (coords.) (1994), *Op. cit.*, pp. 173 e ss.

Con todo, non é descamiñado supoñer que tal influencia existe e que moitos individuos non son conscientes dela.

Se o analizamos por idade, observamos que o recoñecemento deste influxo é máis habitual entre a poboación de menos de 26 anos (26.3%), diminuindo nun 22.2% no grupo de 26 a 40 anos, nun 17.9% no de 41 a 65 e nun 14.3% nos maiores de 65.

Ó realizar esta pescuda cun maior grao de detalle, analizando o que acontece no grupo de idade de 16 a 25 anos, observamos que os máis conscientes de que a lingua das clases influíu sobre a súa propia son persoas que aprenderon a falar en castelán ou nas dúas linguas, teñen unha práctica bilingüe e afirman ler ou escribir ben en galego. A conciencia deste proceso é, ademais, moi frecuente nos que aprenderon o galego na escola (33.3%). Desta porcentaxe, o 73.2% pensa que a escola modificou o seu uso lingüístico a favor do galego.

Daquel 20.2% que declaraba que a lingua do contorno académico influíu na súa, un 82% considera que tal influencia favoreceu que usase máis o castelán, e só un 18% cre que o levou a utilizar máis o galego. Sen embargo, a porcentaxe varía cando temos en conta o factor idade. Nos informantes de máis de 25 anos⁷⁶ a conciencia de que a escola foi un elemento castelanizador está sensiblemente máis estendida, acadando o 94.1% de persoas que recoñecen algún condicionamento. Pola contra, nos individuos de 16 a 25 anos esta opinión ten menos forza, estando as porcentaxes totais dos que nestes grupos cren que existiu unha influencia favorable ó galego e ó castelán moi igualadas (49.7% favorable ó castelán e 50.3 ó galego).

O ensino só parece producir certa *(re)galeguización* nos menores de 26 anos, fundamentalmente nos castelanfalantes iniciais. Neste grupo, entre os que senten algunha influencia do ensino, un 68.3% pensa que foi favorable ó galego. Nos bilingües iniciais son só o 47.2% e nos galegofalantes iniciais unicamente o 19%⁷⁷. En calquera caso, débese pensar que a *(re)galeguización* froito do influxo da escola é

⁷⁶ As porcentaxes refírense sempre, insistimos, a ese 20.2% de individuos que recoñecen que a lingua da escola influíu sobre a súa lingua habitual.

⁷⁷ No caso destes monolingües iniciais en galego hai que pensar, loxicamente, que a *influencia favorable ó galego* se manifestou nunha reafirmación ou mantemento da súa lingua. De feito, o 94.7% deste subgrupo fala única ou preferentemente en galego.

cuantitativamente moi reducida no conxunto da poboación, aínda que cualitativamente poida suxerir unha futura vía de actuación en planificación lingüística no ámbito escolar.

5.4.3. Usos lingüísticos no ámbito escolar por sectores

As tendencias de uso escolar que observamos nos sectores son moi semellantes ás descritas para o conxunto de Galicia. De novo, o uso é tanto máis favorable ó galego canto maior é o carácter informal do contexto comunicativo (lembrems que a escritura é o uso máis formal e as interaccións cos compañeiros no recreo, o máis espontáneo⁷⁸), aínda que a magnitude destas diferencias varía segundo o tipo de hábitat predominante no sector.

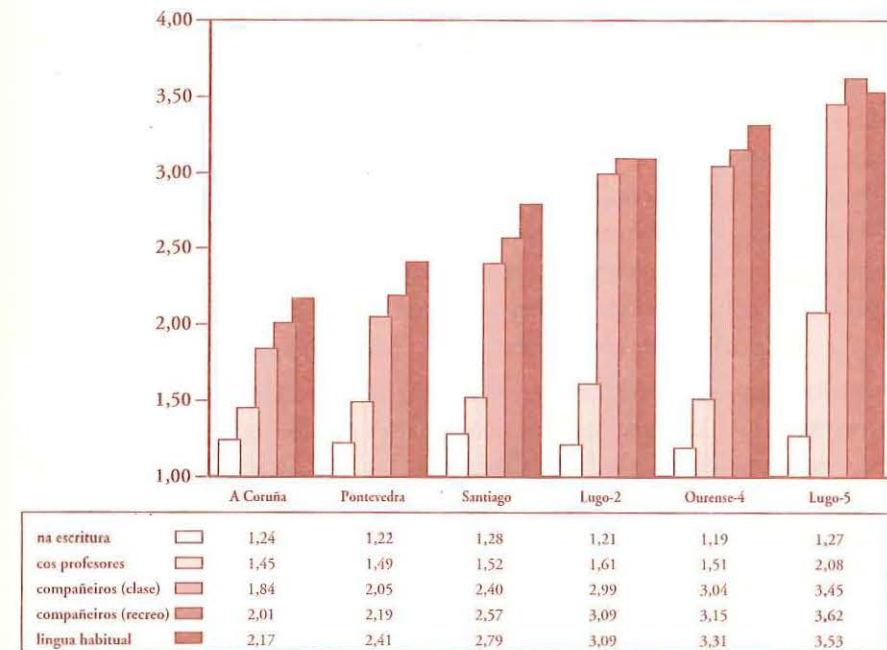
O hábitat, como dixemos repetidas veces nos capítulos precedentes, é un dos indicadores de maior peso na descrición dos usos lingüísticos da poboación galega. A este respecto non debemos esquecer que esta experimentou importantes migracións do campo á cidade, proceso que se acelerou nos últimos cincuenta anos. Como consecuencia deste fenómeno, é frecuente que o hábitat de nacemento e residencia de pais e fillos nunha mesma familia non coincidan. Ademais, moitos individuos residen nun hábitat diferente daquel do que son orixinarios, de xeito que persoas que viven, por exemplo, nunha cidade poden ter unha procedencia eminentemente rural⁷⁹. Sen embargo, o lugar en que residen na actualidade os informantes é o criterio que se adoita ter en conta en traballos destas características á hora de consideralos veciños dun municipio e, por tanto, adscribíbles a un hábitat determinado. Será este tamén o criterio que adoptaremos aquí, tratando de evita-las posibles inconveniencias que deste feito se poidan derivar realizando os cruzamentos coas variables oportunas en cada caso.

A lingua escrita presenta medias moi semellantes en calquera dos sectores ó analiza-lo conxunto da poboación (gráfico 5.10). As

⁷⁸ O grao de formalidade do uso escrito vén dado fundamentalmente polo feito de que non é unha 'interacción' en sentido estrito. É dicir, non se produce circulación de información nos dous sentidos, senón unicamente de emisor a receptor. Ademais, non existe presenza 'física' do destinatario, polo que o emisor non ten unha referencia directa e inmediata do mesmo.

⁷⁹ Este feito xa se comentara en Fernández Rodríguez, Mauro A. e Modesto A. Rodríguez Neira (coords.) (1994), *Op.cit.*, pp. 64-65, a propósito dos procesos de substitución lingüística relacionados coa lingua inicial.

Gráfico 5.10
Medias de uso no ámbito escolar por sectores

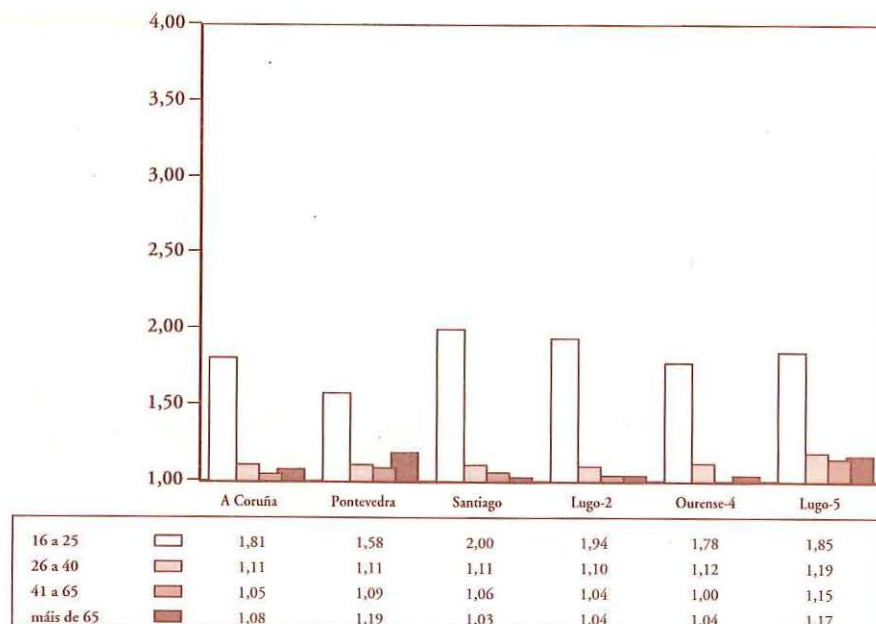

escasas diferencias entre uns e outros non parecen asociarse ó hábitat predominante no sector en cuestión.

Viamos en capítulos precedentes que para describir con precisión os usos lingüísticos da poboación, con frecuencia é preciso realizar análises nas que controlemos, ó mesmo tempo, a asociación con máis dunha variable. Neste capítulo observáremo-la especial rendibilidade deste tipo de análise ó controlar, ademais do sector (e, por tanto, un tipo de hábitat predominante) a idade dos individuos.

Os que máis escriben en galego son os menores de 26 anos, que xa cursaron lingua galega na escola (gráfico 5.11). Como indicabamos ó referirnos ó conxunto de Galicia, este comportamento non significa que neste grupo de idade se estea a producir unha regaleguización -no sentido dun maior uso habitual do galego escrito- senón que, como consecuencia da implantación parcial desta lingua no ensino, moitos individuos pasan a utilizala esporadicamente por esixencias curriculares, sobre todo da materia de lingua galega. Santiago é o sector en que este fenómeno acada

Gráfico 5.11
Medias de uso escrito segundo a idade por sectores

maior relevancia, cunha media de 2, seguido de Lugo-2 con 1.94, mentres que a puntuación máis baixa corresponde a Pontevedra (1.58). Nos demais grupos de idade, como se observa no gráfico, a utilización do galego escrito foi practicamente nula.

Na interacción cos profesores a lingua máis utilizada é tamén o castelán. As diferencias entre uns sectores e outros non son moi importantes nin no conxunto da poboación do sector (gráfico 5.10) nin no desglose por grupos de idade (gráfico 5.12). Os que máis falan en galego cos profesores son de novo os menores de 26 anos, aínda que a media só é levemente favorable a esta lingua en Lugo-5 (2.53). Os usos dos maiores de 65 son moi semellantes ós da poboación máis nova na Coruña, Pontevedra e Lugo-5, mentres en Santiago e nos sectores vilegos (Lugo-2 e Ourense-4) a correspondente diferenza entre ámbalas dúas medias é máis importante.

Sen embargo, aínda que a media de uso cos profesores máis elevada é a do grupo de 16 a 25 anos, o maior índice de monolingüismo en galego aparece nos maiores de 65 anos. No primeiro destes dous grupos a

lingua preferente para falar cos profesores é, na maior parte dos casos, o castelán. O galego non desaparece deste ámbito comunicativo, pero a maioría da poboación de menor idade utilízao de forma esporádica, probablemente con aqueles profesores que (coma o de Lingua e literatura galega) utilizan a cotío esta lingua⁸⁰. Entrementres, nos maiores de 65 este uso do galego case non ten relevancia. A maior parte dos informantes deste grupo de idade afirman que falaban exclusivamente en castelán cos seus profesores⁸¹, pero tamén é máis elevada a porcentaxe dos que utilizaban só o galego⁸² (sempre por riba do 10%). Xa que logo, as medias son máis elevadas nos individuos de 16 a 25 anos ó existir unha porcentaxe cuantitativamente moi importante de persoas que utilizan esporadicamente o galego, a pesar de que son moitos menos os que falan fundamental ou exclusivamente nesta lingua.

Malia que, como xa dixemos, as medias de uso cos profesores son desfavorables ó galego en tódolos sectores (gráfico 5.12), salvo no grupo de 16 a 25 anos en Lugo-5 (2.53), nas restantes idades séguese mantendo a tendencia a que o uso aumente conforme a idade é maior, aínda que de forma menos pronunciada e sistemática ca noutras variables. As puntuacións obtidas neste contexto comunicativo son, en conxunto, baixas, pero a tendencia apunta a que non sigan descendendo canda a idade, moi probablemente como consecuencia da introducción do galego nas aulas a través da materia de Lingua e literatura galega, así como da existencia de profesores doutras disciplinas que de xeito individual imparten as súas clases nesta lingua.

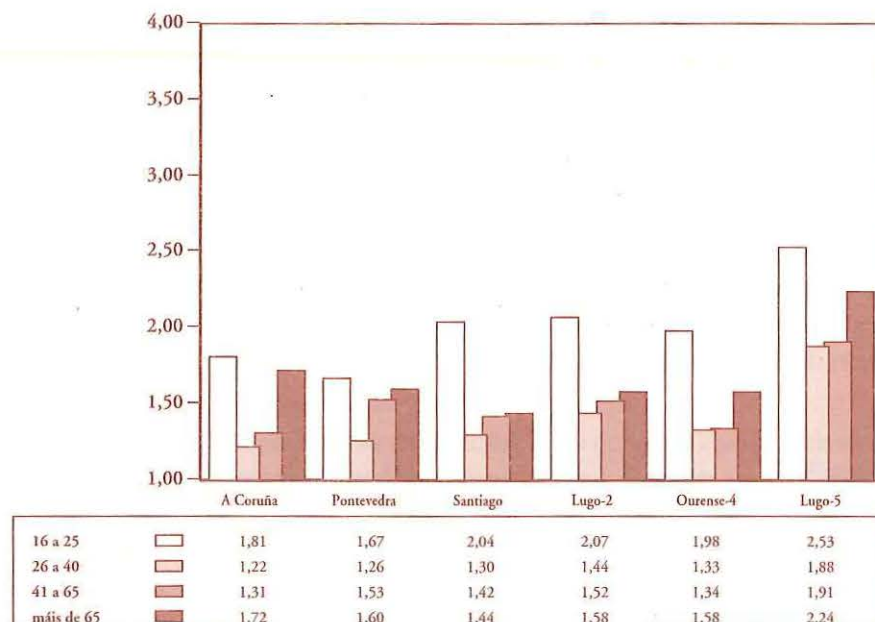
Por outra banda, volvéndonos ó gráfico 5.10, pode observarse que en Lugo-5 o uso do galego na interacción cos profesores é bastante superior á utilización escrita desta lingua, fronte ós outros sectores, nos que a diferenza é cativa. Debe terse en conta que en Lugo-5 os monolingües en galego co profesor son o 22.8%, mentres que en ningún dos outros acada o 11%.

⁸⁰ No grupo de 16 a 25 anos, os que falan preferentemente en castelán son o 66.2% na Coruña, o 57% en Santiago, o 48% en Pontevedra, o 65.9% en Lugo-2, o 57.5% en Ourense-4 e o 34.4% en Lugo-5. Neste último sector, ademais, o 19.7% fala preferentemente en galego e o 26.3% só en galego. Son datos todos eles de uso cos profesores.

⁸¹ A Coruña, 68.8%; Santiago, 81.7%; Pontevedra, 77.3%; Lugo-2, 76.0%; Ourense-4, 73% e Lugo-5, 45.5%.

⁸² En Lugo-5 é o 29.2%, e ademais un 11.4% afirma que falaba preferentemente en galego. O índice de monolingüismo en galego é algo superior ó do grupo de 16 a 25, pero os monolingües en castelán son máis do dobre.

Gráfico 5.12
Medias de uso cos profesores segundo a idade por sectores

Nas interaccións cos compañeiros o galego utilízase moito máis ca nas interaccións formais, como vimos ó analiza-lo conxunto de Galicia. As diferencias entre as medias da lingua cos compañeiros na clase e a lingua cos profesores oscilan entre os 0.39 puntos da Coruña e os 1.53 de Ourense-4 (gráfico 5.10). Estas diferencias reflicten de novo que mentres o uso cos profesores é sempre escaso e bastante uniforme en tódolos sectores (salvo, quizais, Lugo-5), á hora de falar cos compañeiros o galego ten unha maior presenza, sendo as puntuacións máis parecidas en calquera dos sectores ás da lingua habitual, e dependendo moito, por tanto, do hábitat predominante no mesmo.

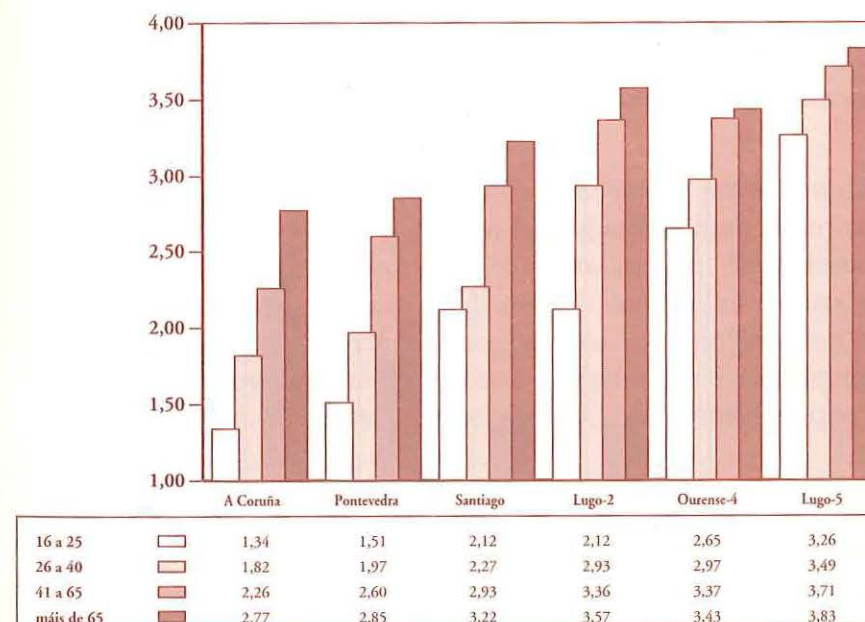
No gráfico 5.10 podemos apreciar, así mesmo, como o emprego do galego cos compañeiros no recreo é lixeiramente superior á utilización desta lingua cos mesmos interlocutores pero na clase. As diferencias, aínda sendo reducidas (entre 0.1 e 0.2 puntos), indícanos unha vez máis que a espontaneidade do contexto comunicativo se mide non só polos participantes no mesmo senón tamén polo estereotipados ou prefixados que estean os seus comportamentos neses eventos e, aínda

máis, que a función desempeñada polos participantes é máis importante cá do ámbito en que se producen os intercambios.

5.4.3.1. Usos lingüísticos no ámbito escolar por sectores segundo a idade

A escolla de idioma cos compañeiros no recreo segundo a idade (gráfico 5.13) preséntanos novamente as tendencias que aparecían ó analiza-la lingua habitual e os usos na familia. O galego está moi presente na conducta lingüística dos individuos que viven en sectores rurais (en Lugo-5 as medias son superiores a 3.25 en tódolos grupos de idade), mentres nas cidades e nas vilas grandes (Lugo-2) as diferencias entre o comportamento dos máis vellos e os máis novos son moito maiores. Se en Lugo-5 as medias do grupo de maiores de 65 e de menores de 26 se diferencian unicamente en 0.57 puntos, en Lugo-2 a distancia é de 1.45 puntos, e na Coruña de 1.43 puntos. Así mesmo, no grupo de menores de 26 o emprego do galego é moi reducido na Coruña e en

Gráfico 5.13
Medias de uso cos compañeiros no recreo segundo a idade por sectores

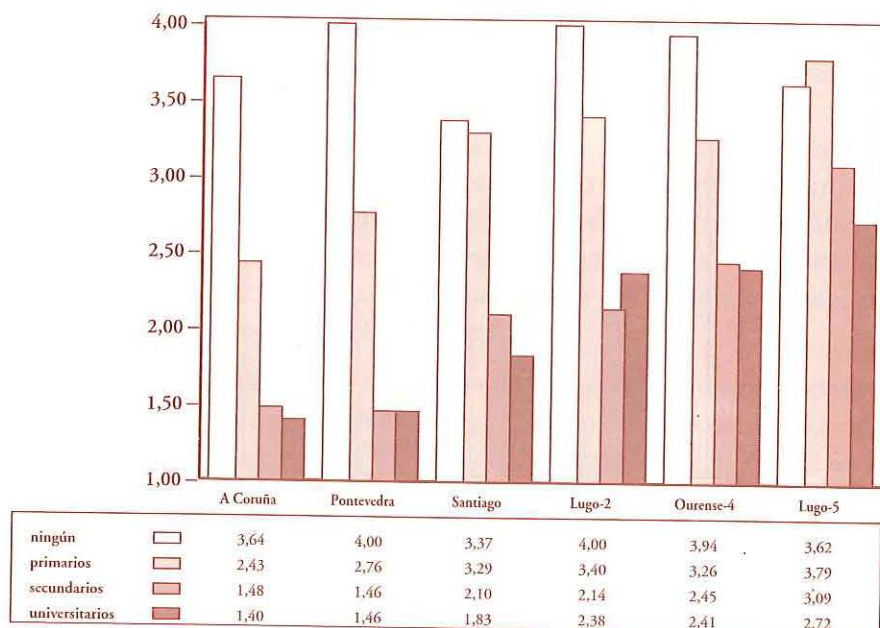

Pontevedra, presenta usos nos que o castelán é lingua preferente en Santiago e Lugo-2 e favorece o galego en Ourense-4 e Lugo-5.

5.4.3.2. Usos lingüísticos no ámbito escolar por sectores segundo os estudos

Na análise por estudos hai que salientar varios feitos. En primeiro lugar que, como se observa nas táboas 5.1.1 a 5.1.6 e xa acontecía no conxunto de Galicia, os que máis utilizan o galego na escrita son os que realizaron ou están a realizar estudos medios. As diferencias en relación ós outros grupos son sempre pequenas e reflicten a presenza curricular do galego neste grupo de poboación. Os niveis de uso cos compañeiros son máis elevados entre as persoas con estudos primarios ou con asistencia esporádica á escola (gráfico 5.14). Salvo en Lugo-5 (onde tódalas medias de uso son superiores a 2.5), estes dous grupos son os únicos que presentan medias favorables ó galego. Claro que neles son moito máis numerosos os individuos

Gráfico 5.14
Medias de uso cos compañeiros no recreo segundo os estudos por sectores

de media ou avanzada idade e os nados no medio rural, que habitualmente xa presentan niveis de uso espontáneo máis elevados. A relación co hábitat apréciase con maior claridade nas persoas con estudos secundarios ou universitarios, nos que observamos como o uso do galego se incrementa a medida que o hábitat predominante no sector é máis rural. Nas persoas con estudos primarios tamén aparece este efecto, aínda que Ourense-4 rompe a sistematicidade da tendencia.

Os elevados niveis de uso do galego cos compañeiros que presentan as persoas con asistencia esporádica á escola ('ningún estudio') están relacionados co feito, xa comentado neste mesmo capítulo, de que a lingua habitual destes informantes é, nunha porcentaxe moi elevada, o galego, de xeito que os usos máis espontáneos tenden a coincidir con aquela. Con todo, parece evidente, de novo, que o contacto continuado coa escola induce a poboación galegofalante a utilizar de forma preferente o castelán nas prácticas comunicativas propias deste ámbito. En Lugo-5, onde o galego é a lingua habitual predominante na maior parte das interaccións comunicativas independentemente do nivel de instrución do individuo, os usos escolares presentan diferencias de menor envergadura ca nas cidades (0.9 entre a puntuación máis alta e a máis baixa fronte ós 2.24 puntos da Coruña). Isto non impide que as persoas que realizaron estudos durante máis tempo utilicen con maior frecuencia o castelán.

5.4.3.3. Usos lingüísticos no ámbito escolar por sectores segundo a clase social

Os usos na escola segundo a clase social presentan unha tendencia semellante á vista ó analiza-la lingua habitual: canto máis elevada é a clase máis predomina o castelán. Hai que destacar Pontevedra (véxanse as táboas 5.2.1 a 5.2.6), xa que as medias dos individuos de clase baixa nas interaccións cos compañeiros son moi superiores ás das outras dúas cidades, e equiparables ás dos sectores de hábitat rural⁸³. E, en sentido contrario, A Coruña, xa que en

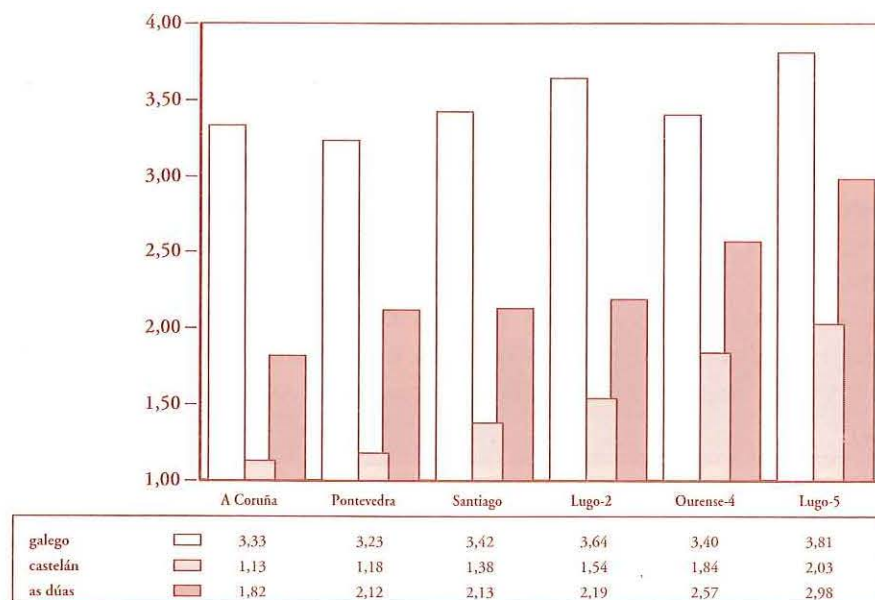
⁸³ Non se debe esquecer que en Pontevedra existe unha importante cantidade de xente vivindo nun hábitat que, sen ser rural, se asemella máis a este ca ó urbano. É o que denominamos «periurbano rural disperso», ó pertencer ó ámbito administrativo da cidade pero presentar unha concentración de vivendas máis próxima á rural. Non é desbotable que esta circunstancia incida parcialmente nas tendencias, afastándoas do que sería habitual nun sector plenamente urbano.

ningunha das clases sociais as medias de uso superan os 2.52 da clase baixa (cos compañeiros no recreo), sendo tódalas demais medias desta serie desfavorables ó galego, a diferenza de Santiago e, como acabamos de dicir, de Pontevedra.

5.4.3.4. Usos lingüísticos no ámbito escolar por sectores segundo a lingua inicial

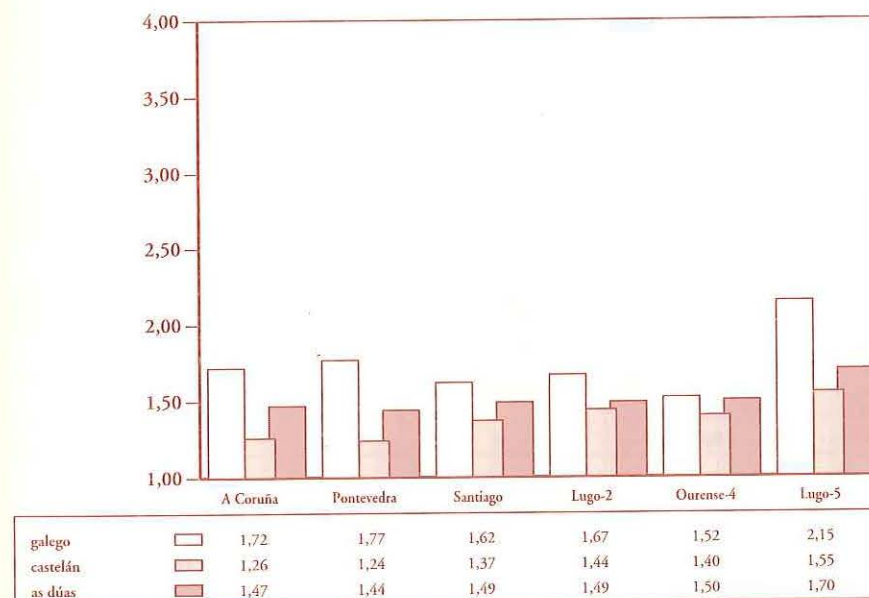
A lingua inicial, o mesmo cá que se utiliza habitualmente, incide de forma moi importante nos usos escolares en función de cal sexa o hábitat predominante no sector. Nos bilingües e castelanfalantes iniciais o uso na interacción máis espontánea (cos compañeiros no recreo) tende tanto máis ó galego canto máis rural é o hábitat do sector (gráfico 5.15). É dicir, o hábitat incide dun xeito importante mesmo nos usos daqueles que non teñen o galego como primeira lingua. En efecto, a media non deixa de aumentar entre o sector máis urbano, A

Gráfico 5.15
Medias de uso cos compañeiros no recreo segundo a lingua inicial por sectores

Coruña (1.13), e o máis rural, Lugo-5 (2.03), cunha diferenza de 0.8 puntos entre os dous extremos. O mesmo acontece no grupo dos bilingües iniciais, que pasan de ter unha media de uso de 1.82 na Coruña a outra de 2.98 en Lugo-5. Nos monolingües en galego non existe unha progresión sistemática, pero as medias son sempre favorables ó galego.

Gráfico 5.16
Medias de uso cos profesores segundo a lingua inicial por sectores

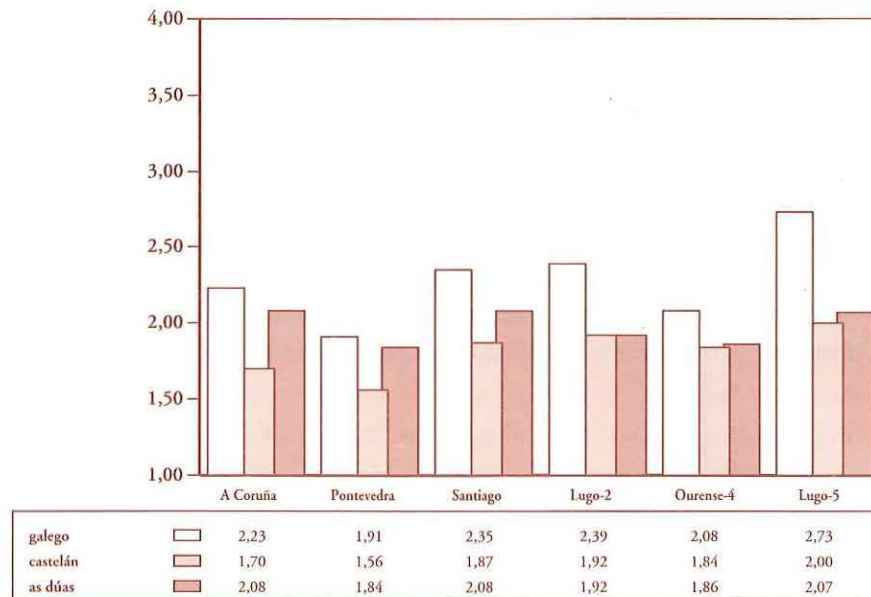

Na interacción cos profesores, como vemos no gráfico 5.16, a única media por riba de 2 é a dos galegofalantes iniciais de Lugo-5. Parece, unha vez máis, que a presenza do profesor funciona como un elemento claramente castelanizador. Os que aprenderon a falar en galego, que cos compañeiros presentaban altos niveis de uso desta lingua (gráfico 5.15), cos profesores a penas utilizan o idioma no que aprenderon a falar. Certamente, fano máis cós bilingües e monolingües en castelán, pero as diferencias son bastante reducidas respecto destes, salvo en Lugo-5. Tomando o conxunto da poboación

analizada como punto de referencia, ningunha media reflicte un uso predominante do galego.

Gráfico 5.17

Medias de uso cos profesores segundo a lingua inicial por sectores nos menores de 26 anos

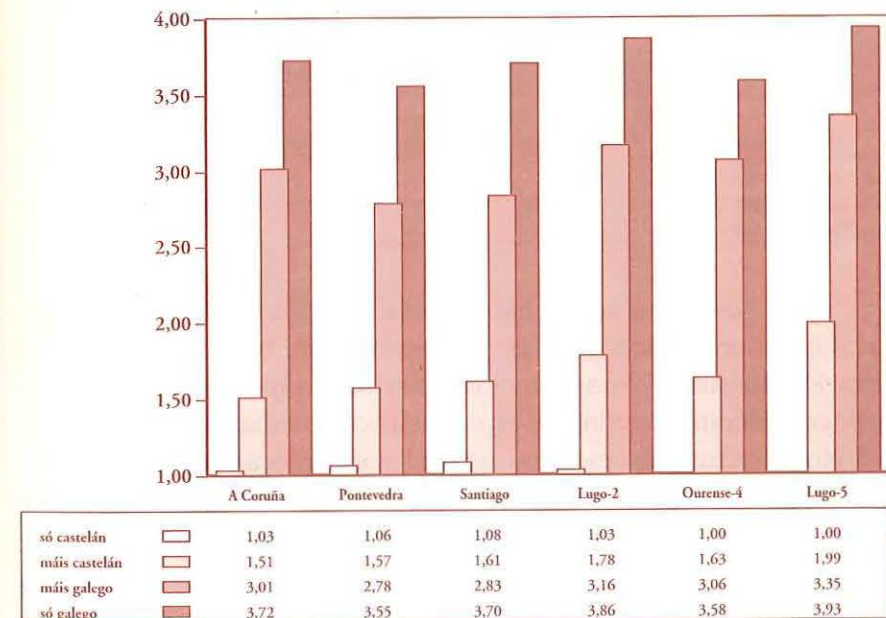
Se cinxímo-la nosa análise ós menores de 26 anos (gráfico 5.17), que se escolarizaron despois da introducción do galego na escola, as puntuacións son en tódolos casos superiores ás do conxunto da poboación de cada sector. Sen embargo, os galegofalantes iniciais seguen dirixíndose ós seus profesores preferentemente en castelán, salvo en Lugo-5. É dicir, que o sistema escolar galego non foi quen, polo de agora, de invertela castelanización das condutas lingüísticas que os mozos galegofalantes iniciais manteñen no ámbito escolar, a pesar da cantidade de poderes e competencias que asumiu nos últimos anos en Galicia.

5.4.3.5. Usos lingüísticos no ámbito escolar por sectores segundo a lingua habitual

As medias de cada un dos grupos de lingua habitual na interacción cos compañeiros no recreo (gráfico 5.18) non se desvían en máis de 0.5 da puntuación que lles correspondería teoricamente na variable 'lingua habitual'. Nos que falan máis galego a maior parte delas mesmo superan os tres puntos. Sen embargo, nos monolingües en galego e nos que teñen como lingua preferente o castelán están por baixo das puntuacións de referencia (4 e 2 respectivamente). En conxunto, podemos dicir que a lingua que se utiliza na escola non coincide coa que os individuos declaran que é a súa habitual, xa que o galego está moito máis presente nesta última.

Gráfico 5.18

Medias de uso cos compañeiros no recreo segundo a lingua habitual por sectores

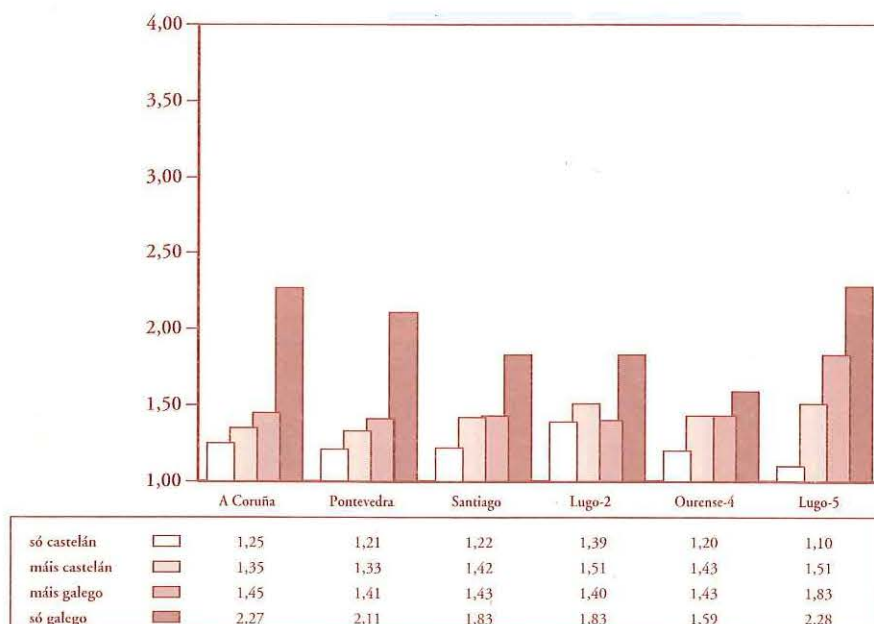

Na interacción cos profesores é de destaca-lo descenso que, no uso do galego, se produce nos que falan só esta lingua a medida que

o hábitat do sector é menos urbano, coa excepción de Lugo-5 (gráfico 5.19), onde a media de uso supera moi lixeiramente a máis alta das demais (a da Coruña).

Gráfico 5.19

Medias de uso cos profesores segundo a lingua habitual por sectores

Nos monolingües habituais en castelán (gráfico 5.20) observamos que non existen grandes diferencias entre uns usos e outros. A utilización do galego é moi reducida, como sería esperable en individuos que se consideran monolingües en castelán, con medias sempre inferiores a 1.5. Nos usos formais (escritura, co profesor), en ocasións os individuos utilizan o galego como consecuencia da referida necesidade de demostrar que posúen suficiente competencia oral e escrita nesta lingua.

Nos restantes individuos, tanto bilingües coma monolingües en galego, o uso deste idioma é maior canto máis informal é o contexto comunicativo, como acontecía no conxunto de Galicia. Entre os bilingües que falan preferentemente en castelán (gráfico 5.21) os niveis de uso do galego son moi baixos, con puntuacións medias sempre inferiores a 2 e diferencias reducidas (inferiores a 0.6) entre usos formais e espontáneos.

Gráfico 5.20

Medias nos usos escolares dos monolingües habituais en castelán por sectores

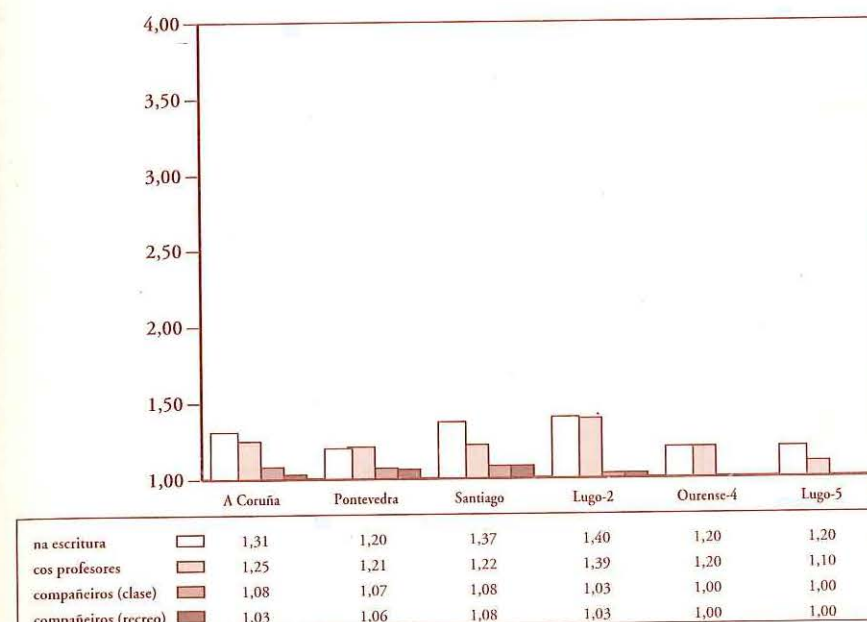
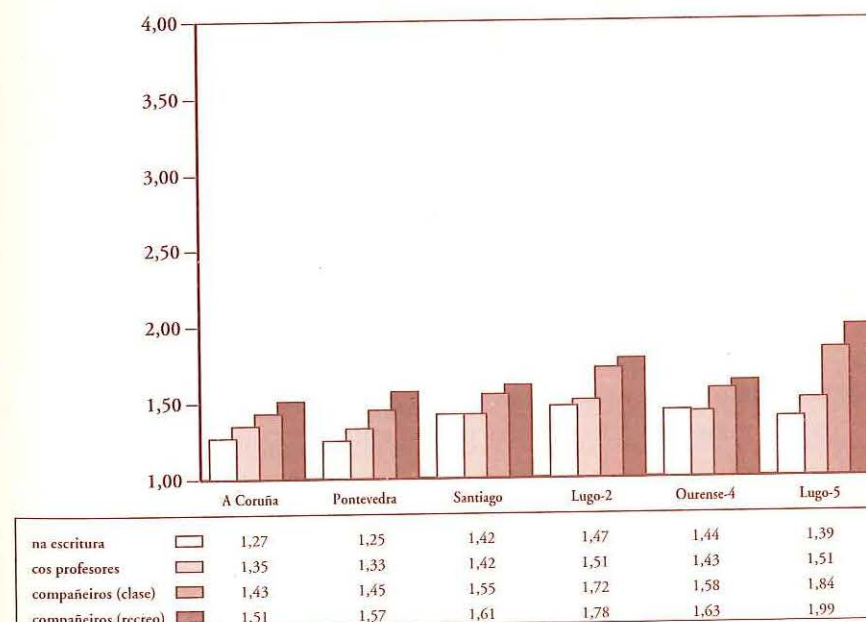

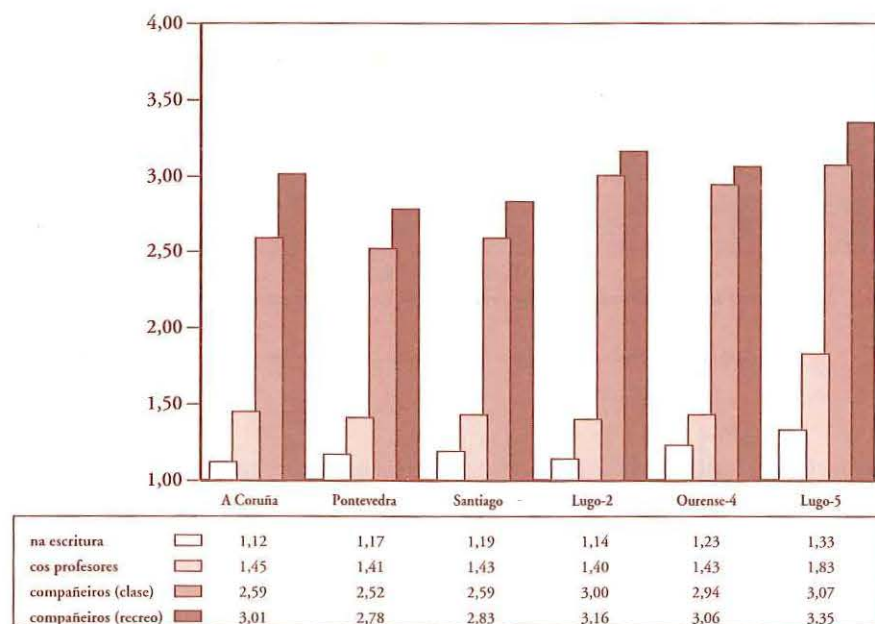
Gráfico 5.21

Medias nos usos escolares dos que falan preferentemente en castelán por sectores

No que se refire ós que falan preferente ou unicamente en galego (gráficos 5.22 e 5.23), obsérvase unha tendencia á polarización do emprego desta lingua na escola. Dunha banda hai que situa-los usos cos compañeiros, máis próximos á lingua habitual e con medias superiores a 2.5 (os que falan máis en galego) ou 3.3 puntos (os que falan só en galego). Se o contexto en que se fala cos compañeiros é o recreo as medias son entre 0.25 e 0.5 puntos superiores. Doutra banda está o uso cos profesores e a lingua escrita (con medias sempre desfavorables ó galego), suxeitos a unha castelanización clara⁸⁴.

Gráfico 5.22
Medias nos usos escolares dos falan preferentemente en galego por sectores

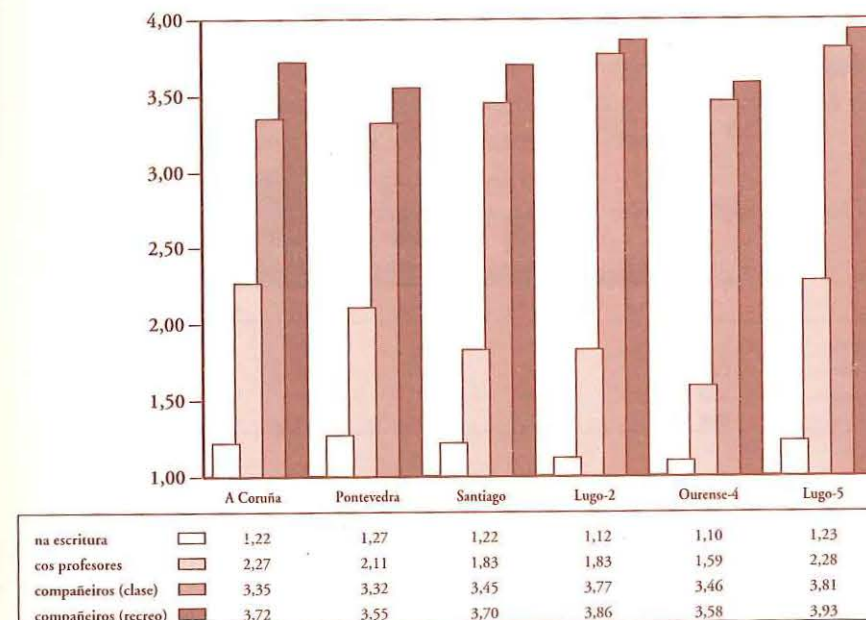

Os individuos que falan preferentemente en galego (gráfico 5.22) presentan un uso certamente residual desta lingua cos profesores, non moito máis elevado có seu uso escrito. O comportamento a este

⁸⁴ Nas cidades as diferenzas entre as medias dos que falan máis en galego son, como mínimo, 1.10 puntos superiores ás da lingua cos compañeiros. Nas vilas a diferenza é de 1.5 puntos e en Lugo-2 1.24. Pola súa banda, nos monolingües en galego oscila entre os 1.08 puntos da Coruña e os 1.62 puntos de Santiago, sen que dependan as diferenzas do grao de urbanización do hábitat.

respecto dos monolingües habituais en galego (gráfico 5.23) indica que, aínda que o castelán é o idioma máis utilizado nesta interacción, a presenza do galego é moito maior ca nos bilingües.

Gráfico 5.23
Medias nos usos escolares dos monolingües habituais en galego por sectores

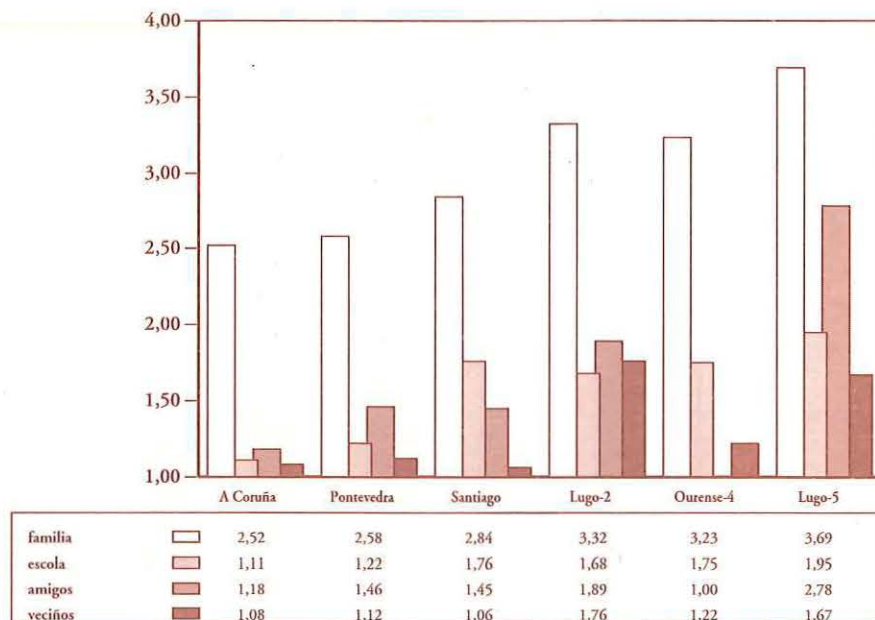

5.4.3.6. Usos lingüísticos no medio escolar por sectores segundo os ámbitos de adquisición do galego

Como acontecía no conxunto de Galicia, en calquera dos sectores os que máis falan en galego cos compañeiros son aqueles que o adquiriron na familia, mentres os que o aprenderon na escola teñen niveis de uso sensiblemente inferiores. Como se observa no gráfico 5.24, que corresponde á interacción no recreo, os que adquiriron o galego na familia constitúen o único grupo no que esta é a lingua predominante. Mesmo nas cidades, a media é superior a 2.5, e en Lugo-5 chega a 3.69. A diferenza nas puntuacións con respecto ós que adquiriron a lingua na escola e noutros ámbitos é importante. Con todo, débese ter en conta que

Gráfico 5.24

Medias de uso cos compañeiros no recreo segundo os ámbitos de adquisición do galego por sectores

a procedencia xeográfica de cada un destes grupos é distinta nos diferentes sectores. Na Coruña, dos que adquiriron o galego na familia naceron nun hábitat rural o 47.3%, mentres a porcentaxe correspondente ós que o adquiriron na escola e que proceden dun hábitat rural é unicamente o 2.8%, ós amigos o 6.9% e ós veciños o 2.3%. Dada a forte asociación entre uso lingüístico e hábitat, a procedencia rural vai asociada a un incremento do uso do galego, polo que parece pertinente establecelas asociación entre unha e outra variable. Se examinámo-los demais sectores, atopámo-lo mesmo fenómeno. En Lugo-2, por exemplo, onde as diferenzas son tamén notorias, o 58.4% dos que aprenderon o galego no medio familiar naceron no rural, mentres que os que o aprenderon na escola, cos amigos e cos veciños son só o 17.6%, o 13.6 e o 6.5% respectivamente.

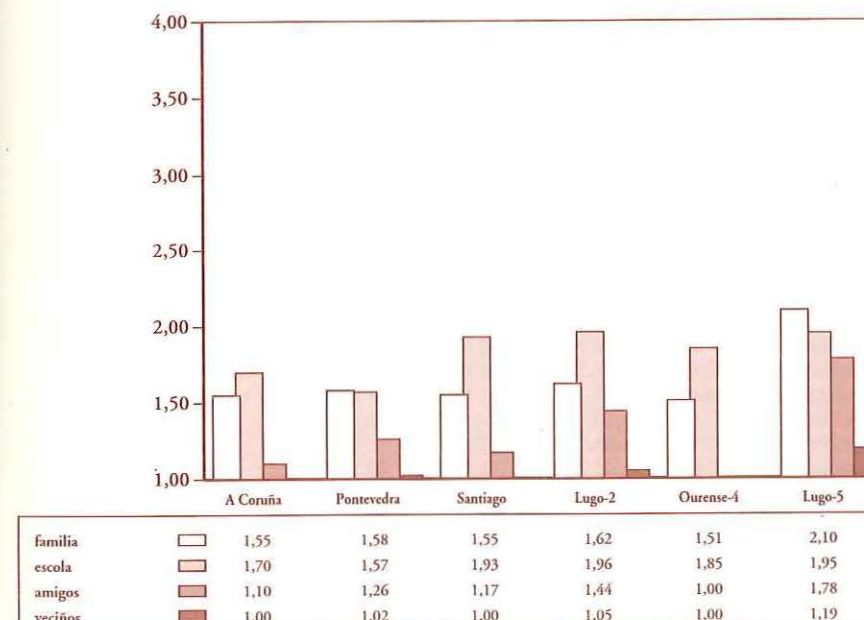
Na interacción co profesor encontramos dúas situacións que coinciden en parte (véxase o gráfico 5.25). Por unha banda, a dos sectores formados por cidades e vilas, nos que o nivel de uso máis elevado

corresponde ós que aprenderon o galego na escola⁸⁵, e por outra o sector de tipoloxía plenamente rural, Lugo-5, no que a maior utilización do galego se produce entre os que adquiriron esta lingua na familia. O nivel de uso cos profesores por parte dos que adquiriron o galego cos amigos ou os veciños é bastante cativo. En calquera caso, pénsese que tódolos usos co profesor -mesmo no hábitat rural- favorecen o castelán.

En definitiva, a escola funciona en tódolos hábitats como elemento castelanizador das conductas lingüísticas que os individuos teñen ó encontrarse neste medio, de xeito que, mesmo naqueles en que o galego é o instrumento de comunicación habitual, a lingua predominante nos usos escolares formais (lingua escrita, co profesor) é o castelán.

Gráfico 5.25

Medias de uso cos profesores segundo os ámbitos de adquisición do galego por sectores

⁸⁵ A aparente ruptura desta sistematicidade que parece introducir Pontevedra desfaiase cando analizamos unicamente os que viven en hábitat plenamente urbano. Xa dixemos no capítulo correspondente ós usos familiares, e neste mesmo un pouco máis arriba, que unha parte importante da poboación do concello de Pontevedra vive nun hábitat máis conectado ó rural ca ó urbano, o *periurbano rural disperso*. Un fenómeno semellante aparece, aínda que con menor presenza do periurbano, tamén en Santiago. Ó analizar unicamente os datos urbanos de Pontevedra, as medias mantéñense na tendencia vista para o resto das cidades, con estas puntuacións: 1.44 familia, 1.59 escola, 1.2 amigos e 1.0 veciños. Esta distribución de hábitat non aparece na Coruña. Véxase o que a este respecto se di na *Introducción* e no capítulo 4 deste volume.

Táboa 5.1.0. Medias de usos lingüísticos na escola. Galicia*

	Na escritura	Cos profesores	Cos compañeiros (clase)	Cos compañeiros (recreo)	Lingua habitual
TOTAL GALICIA	1.26	1.76	2.69	2.84	2.97
IDADE					
16 a 25 anos	1.91	2.17	2.31	2.33	2.52
26 a 40 anos	1.14	1.54	2.47	2.61	2.80
41 a 65 anos	1.05	1.61	2.87	3.09	3.13
máis de 65 anos	1.07	1.91	3.15	3.34	3.38
ESTUDIOS					
ningún	1.08	2.32	3.62	3.75	3.70
primarios incompletos	1.09	1.86	3.22	3.41	3.40
primarios completos	1.22	1.64	2.75	2.94	2.99
FP	1.63	1.96	2.38	2.45	2.61
BUP	1.52	1.69	1.95	2.01	2.34
carreira grao medio	1.31	1.44	1.78	1.90	2.25
carreira grao superior	1.41	1.52	1.69	1.75	2.12
outros estudos	1.34	1.61	2.31	2.54	2.58
CLASE SOCIAL					
baixa	1.18	1.96	3.19	3.34	3.33
media-baixa	1.24	1.85	2.96	3.13	3.21
media	1.28	1.66	2.42	2.56	2.73
media-alta	1.30	1.46	1.91	2.00	2.22
PROFESIÓN					
empresarios	1.10	1.58	2.83	3.04	3.08
titulación superior ou media	1.12	1.24	1.58	1.67	2.05
profesionais liberais	1.06	1.18	1.54	1.70	2.07
docentes	1.15	1.26	1.80	1.93	2.38
forzas armadas	1.16	1.44	2.41	2.67	2.50
administración subalterno	1.18	1.49	2.25	2.39	2.60
pers. servicios	1.29	1.61	2.35	2.51	2.59
autónomos	1.15	1.70	2.97	3.15	3.16
labregos	1.12	2.26	3.73	3.86	3.85
maríñeiros	1.16	1.92	3.34	3.55	3.51
obreiros	1.22	1.78	2.81	3.00	3.08
estudiantes	1.94	2.11	2.03	2.02	2.26
amas de casa	1.10	1.58	2.75	2.95	3.05
persoas economicamente inactivas	1.69	2.02	2.33	2.41	2.63
SEXO					
home	1.28	1.82	2.79	2.94	3.02
muller	1.24	1.69	2.60	2.75	2.92
HÁBITAT DE RESIDENCIA					
urbano	1.24	1.42	1.80	1.95	2.23
periurbano	1.29	1.60	2.32	2.48	2.78
vilas	1.26	1.64	2.61	2.75	2.86
rural-1	1.25	1.77	2.95	3.14	3.17
rural-2	1.26	2.06	3.34	3.48	3.51

* As medias están comprendidas entre 1 (só castelán) e 4 (só galego).

Táboa 5.1.1. Medias de usos lingüísticos na escola. A Coruña*

	Na escritura	Cos profesores	Cos compañeiros (clase)	Cos compañeiros (recreo)	Lingua habitual
TOTAL SECTOR	1.24	1.45	1.84	2.01	2.17
IDADE					
16 a 25 anos	1.81	1.81	1.44	1.34	1.68
26 a 40 anos	1.11	1.22	1.70	1.82	2.04
41 a 65 anos	1.05	1.31	1.94	2.26	2.33
máis de 65 anos	1.08	1.72	2.51	2.77	2.72
ESTUDIOS					
ningún	1.10	2.52	3.40	3.64	3.42
primarios incompletos	1.08	1.56	2.44	2.79	2.68
primarios completos	1.13	1.25	1.87	2.13	2.23
FP	1.46	1.51	1.73	1.80	2.01
BUP	1.43	1.42	1.35	1.34	1.69
carreira grao medio	1.24	1.30	1.36	1.41	1.76
carreira grao superior	1.39	1.47	1.38	1.40	1.75
outros estudos	1.25	1.55	1.65	1.90	2.27
CLASE SOCIAL					
baixa	1.13	1.49	2.25	2.52	2.41
media-baixa	1.20	1.45	2.05	2.25	2.48
media	1.26	1.47	1.78	1.93	2.09
media-alta	1.29	1.31	1.31	1.37	1.63
PROFESIÓN					
empresarios	1.12	1.36	2.36	2.69	2.34
titulación superior ou media	1.05	1.14	1.33	1.35	1.63
profesionais liberais	1.00	1.00	1.00	1.11	1.90
docentes	1.08	1.08	1.35	1.43	1.86
forzas armadas	1.12	1.65	2.29	2.82	2.30
administración subalterno	1.12	1.24	1.72	1.82	2.07
persoal servicios	1.26	1.45	1.69	1.79	1.91
autónomos	1.12	1.53	2.40	2.69	2.60
labregos	1.00	1.67	3.50	4.00	3.55
maríñeiros	1.25	1.35	2.25	2.90	3.30
obreiros	1.15	1.51	2.06	2.24	2.48
estudiantes	1.79	1.82	1.42	1.32	1.65
amas de casa	1.07	1.39	2.04	2.37	2.36
persoas economicamente inactivas	1.56	1.56	1.11	1.11	1.45
SEXO					
home	1.26	1.46	1.88	2.08	2.26
muller	1.22	1.44	1.81	1.95	2.10
HÁBITAT DE RESIDENCIA					
urbano	1.24	1.44	1.84	2.00	2.17
periurbano	1.23	2.00	2.08	2.54	2.64

* As medias están comprendidas entre 1 (só castelán) e 4 (só galego).

Táboa 5.1.2. Medias de usos lingüísticos na escola. Santiago*

	Na escritura	Cos profesores	Cos compañeiros (clase)	Cos compañeiros (recreo)	Lingua habitual
TOTAL SECTOR	1.28	1.52	2.40	2.57	2.79
IDADE					
16 a 25 anos	2.00	2.04	2.11	2.12	2.33
26 a 40 anos	1.11	1.30	2.11	2.27	2.62
41 a 65 anos	1.06	1.42	2.66	2.93	3.06
máis de 65 anos	1.03	1.44	2.98	3.22	3.21
ESTUDIOS					
ningún	1.00	2.11	3.37	3.37	3.70
primarios incompletos	1.11	1.66	3.40	3.58	3.56
primarios completos	1.10	1.38	2.67	3.02	3.00
FP	1.52	1.79	2.39	2.51	2.71
BUP	1.57	1.65	1.87	1.93	2.29
carreira grao medio	1.24	1.25	1.75	1.94	2.40
carreira grao superior	1.39	1.43	1.71	1.78	2.16
outros estudos	1.37	1.50	2.25	2.62	3.11
CLASE SOCIAL					
baixa	1.24	1.43	2.76	3.09	3.35
media-baixa	1.23	1.70	2.86	3.00	3.15
media	1.28	1.49	2.28	2.46	2.69
media-alta	1.37	1.42	2.01	2.12	2.41
PROFESIÓN					
empresarios	1.07	1.36	2.46	2.86	3.00
titulación superior ou media	1.09	1.14	1.61	1.84	2.21
profesionais liberais	1.08	1.23	1.46	1.54	2.44
docentes	1.09	1.18	1.78	1.80	2.43
forzas armadas	1.00	1.00	2.92	3.42	3.08
administración subalterno	1.20	1.58	2.46	2.60	2.70
persoal servizos	1.13	1.39	2.35	2.65	2.70
autónomos	1.24	1.39	2.59	2.80	2.88
labregos	1.10	1.95	3.50	3.85	3.89
maríneiros	1.00	1.00	3.50	3.75	3.50
obreiros	1.13	1.52	2.86	3.11	3.20
estudiantes	2.03	2.03	1.96	1.95	2.20
amas de casa	1.07	1.40	2.72	2.92	3.10
persoas economicamente inactivas	1.48	1.52	1.70	1.70	1.96
SEXO					
home	1.30	1.57	2.50	2.70	2.84
muller	1.27	1.48	2.31	2.45	2.74
HÁBITAT DE RESIDENCIA					
urbano	1.28	1.46	2.15	2.32	2.56
periurbano	1.27	1.66	3.00	3.18	3.35

* As medias están comprendidas entre 1 (só castelán) e 4 (só galego).

Táboa 5.1.3. Medias de usos lingüísticos na escola. Lugo-2*

	Na escritura	Cos profesores	Cos compañeiros (clase)	Cos compañeiros (recreo)	Lingua habitual
TOTAL SECTOR	1.21	1.61	2.99	3.09	3.09
IDADE					
16 a 25 anos	1.94	2.07	2.08	2.12	2.37
26 a 40 anos	1.10	1.44	2.86	2.93	2.93
41 a 65 anos	1.04	1.52	3.25	3.36	3.26
máis de 65 anos	1.04	1.58	3.40	3.57	3.51
ESTUDIOS					
ningún	1.00	1.75	4.00	4.00	3.63
primarios incompletos	1.05	1.60	3.48	3.57	3.43
primarios completos	1.21	1.60	3.12	3.24	3.23
FP	1.41	1.67	2.36	2.43	2.45
BUP	1.55	1.68	1.89	1.95	2.23
carreira grao medio	1.17	1.48	2.29	2.42	2.55
carreira grao superior	1.35	1.52	2.23	2.32	2.67
outros estudos	1.20	1.80	2.60	2.60	3.33
CLASE SOCIAL					
baixa	1.09	2.02	3.64	3.68	3.54
media-baixa	1.18	1.64	3.09	3.19	3.19
media	1.31	1.43	2.62	2.72	2.75
media-alta	1.33	1.40	2.07	2.27	2.00
PROFESIÓN					
empresarios	1.12	1.42	2.92	3.01	2.96
titulación superior ou media	1.22	1.11	2.56	2.67	2.29
profesionais liberais	1.00	1.00	1.00	1.00	3.00
docentes	1.06	1.55	2.32	2.52	2.91
forzas armadas	1.07	1.79	3.43	3.64	3.44
administración subalterno	1.13	1.51	2.74	2.81	2.82
persoal servizos	1.26	1.35	2.22	2.26	2.42
autónomos	1.14	1.35	3.04	3.14	3.12
labregos	1.01	2.14	3.90	3.94	3.92
maríneiros	1.14	1.50	3.77	3.77	3.65
obreiros	1.13	1.54	3.31	3.44	3.30
estudiantes	2.04	2.11	1.98	2.04	2.28
amas de casa	1.08	1.49	3.16	3.29	3.25
persoas economicamente inactivas	1.60	1.75	1.85	1.85	2.05
SEXO					
home	1.23	1.66	3.04	3.14	3.11
muller	1.18	1.56	2.95	3.05	3.07
HÁBITAT DE RESIDENCIA					
vilas	1.22	1.41	2.74	2.87	2.88
rural-2	1.18	2.00	3.49	3.54	3.53

* As medias están comprendidas entre 1 (só castelán) e 4 (só galego).

Táboa 5.1.4. Medias de usos lingüísticos na escola. Lugo-5*

	Na escritura	Cos profesores	Cos compañeiros (clase)	Cos compañeiros (recreo)	Lingua habitual
TOTAL SECTOR	1.27	2.08	3.45	3.62	3.53
IDADE					
16 a 25 anos	1.85	2.53	3.19	3.26	3.27
26 a 40 anos	1.19	1.88	3.28	3.49	3.42
41 a 65 anos	1.15	1.91	3.51	3.71	3.59
máis de 65 anos	1.17	2.24	3.65	3.83	3.67
ESTUDIOS					
ningún	1.79	2.24	3.55	3.62	3.71
primarios incompletos	1.18	2.21	3.74	3.87	3.71
primarios completos	1.22	1.92	3.39	3.63	3.51
FP	1.68	2.36	3.35	3.39	3.26
BUP	1.55	1.92	2.72	2.93	3.11
carreira grao medio	1.39	1.78	2.53	2.69	2.91
carreira grao superior	1.36	1.80	2.55	2.75	2.96
outros estudos	1.22	1.33	2.44	3.44	2.90
CLASE SOCIAL					
baixa	1.10	2.08	3.74	3.90	3.74
media-baixa	1.28	2.05	3.47	3.65	3.53
media	1.30	2.16	3.39	3.56	3.50
media-alta	1.30	1.91	2.84	3.18	3.33
PROFESIÓN					
empresarios	1.13	1.74	3.32	3.53	3.51
titulación superior ou media	1.07	1.33	1.80	1.87	2.50
profesionais liberais	1.00	1.88	2.25	2.63	2.77
docentes	1.33	1.48	2.44	3.00	3.17
forzas armadas	1.14	1.38	3.29	3.71	3.05
administración subalterno	1.22	1.99	3.32	3.64	3.34
persoal servizos	1.44	2.22	3.29	3.38	3.42
autónomos	1.20	1.80	3.55	3.73	3.54
labregos	1.23	2.28	3.74	3.88	3.79
maríneiros	1.80	2.60	3.60	3.60	3.82
obreiros	1.26	2.33	3.68	3.83	3.49
estudiantes	1.89	2.48	2.93	3.00	3.02
amas de casa	1.15	1.69	3.22	3.43	3.39
persoas economicamente inactivas	1.72	2.32	3.44	3.52	3.52
SEXO					
home	1.30	2.21	3.53	3.70	3.55
muller	1.25	1.95	3.36	3.54	3.51
HÁBITAT DE RESIDENCIA					
rural-1	1.21	1.91	3.23	3.47	3.34
rural-2	1.31	2.18	3.58	3.71	3.65

* As medias están comprendidas entre 1 (só castelán) e 4 (só galego).

Táboa 5.1.5. Medias de usos lingüísticos na escola. Ourense-4*

	Na escritura	Cos profesores	Cos compañeiros (clase)	Cos compañeiros (recreo)	Lingua habitual
TOTAL SECTOR	1.19	1.51	3.04	3.15	3.31
IDADE					
16 a 25 anos	1.78	1.98	2.54	2.65	2.87
26 a 40 anos	1.12	1.33	2.87	2.97	3.14
41 a 65 anos	1.00	1.34	3.25	3.37	3.45
máis de 65 anos	1.04	1.58	3.33	3.43	3.62
ESTUDIOS					
ningún	1.00	1.29	3.94	3.94	3.71
primarios incompletos	1.05	1.53	3.30	3.41	3.61
primarios completos	1.19	1.42	2.94	3.09	3.19
FP	1.60	1.90	2.37	2.50	2.78
BUP	1.54	1.67	2.37	2.39	2.68
carreira grao medio	1.38	1.55	2.10	2.24	2.64
carreira grao superior	1.45	1.50	2.50	2.64	2.77
outros estudos	1.25	1.25	3.50	3.50	3.25
CLASE SOCIAL					
baixa	1.04	1.60	3.60	3.67	3.69
media-baixa	1.16	1.57	3.29	3.35	3.48
media	1.23	1.43	2.75	2.93	3.12
media-alta	1.32	1.58	2.32	2.53	2.70
PROFESIÓN					
empresarios	1.13	1.40	2.95	2.98	3.29
titulación superior ou media	1.17	1.50	2.00	2.33	2.71
profesionais liberais	1.00	1.00	3.00	3.00	2.67
docentes	1.00	1.11	2.44	2.78	3.00
forzas armadas	1.00	1.00	4.00	4.00	2.50
administración subalterno	1.22	1.22	2.60	2.80	2.92
persoal servizos	1.25	1.50	3.00	3.00	3.00
autónomos	1.24	1.39	2.95	3.00	3.14
labregos	1.02	1.53	3.53	3.63	3.81
obreiros	1.18	1.51	3.07	3.26	3.26
estudiantes	1.86	2.07	2.37	2.43	2.74
amas de casa	1.03	1.37	3.16	3.24	3.43
persoas economicamente inactivas	1.62	2.00	2.57	2.62	2.91
SEXO					
home	1.21	1.51	3.06	3.20	3.29
muller	1.17	1.50	3.03	3.11	3.34
HÁBITAT DE RESIDENCIA					
vilas	1.21	1.36	2.73	2.78	3.02
rural-1	1.08	1.64	3.56	3.67	3.44
rural-2	1.20	1.56	3.11	3.26	3.46

* As medias están comprendidas entre 1 (só castelán) e 4 (só galego).

Táboa 5.1.6. Medias de usos lingüísticos na escola. Pontevedra*

	Na escritura	Cos profesores	Cos compañeiros (clase)	Cos compañeiros (recreo)	Lingua habitual
TOTAL SECTOR	1.22	1.49	2.05	2.19	2.41
IDADE					
16 a 25 anos	1.58	1.67	1.51	1.51	1.81
26 a 40 anos	1.11	1.26	1.88	1.97	2.23
41 a 65 anos	1.09	1.53	2.38	2.60	2.74
máis de 65 anos	1.19	1.60	2.52	2.85	2.91
ESTUDIOS					
ningún	1.00	1.00	3.67	4.00	3.87
primarios incompletos	1.23	1.88	2.82	3.07	3.18
primarios completos	1.12	1.40	2.35	2.54	2.73
FP	1.26	1.42	1.51	1.58	1.82
BUP	1.41	1.45	1.39	1.40	1.74
carreira grao medio	1.20	1.29	1.48	1.54	1.65
carreira grao superior	1.24	1.22	1.30	1.37	1.72
outros estudos	1.22	1.78	1.56	1.56	2.10
CLASE SOCIAL					
baixa	1.31	1.92	3.62	3.85	3.69
media-baixa	1.23	1.64	2.42	2.59	2.83
media	1.22	1.34	1.63	1.76	1.98
media-alta	1.19	1.19	1.56	1.56	1.53
PROFESIÓN					
empresarios	1.09	1.43	1.98	2.34	2.72
titulación superior ou media	1.11	1.08	1.22	1.33	1.58
profesionais liberais	1.08	1.00	1.50	1.58	1.64
docentes	1.05	1.08	1.38	1.51	1.82
forzas armadas	1.07	1.20	1.67	1.73	1.94
administración subalterno	1.18	1.40	1.87	1.90	2.14
persoal servizos	1.10	1.23	1.97	2.00	2.35
autónomos	1.22	1.62	2.37	2.57	2.90
labregos	1.11	2.08	3.35	3.80	3.80
maríneiros	1.00	1.31	3.12	3.19	3.12
obreiros	1.24	1.67	2.50	2.70	2.86
estudiantes	1.61	1.72	1.36	1.35	1.62
amas de casa	1.11	1.34	2.18	2.34	2.52
persoas economicamente inactivas	1.43	1.43	1.36	1.43	1.71
SEXO					
home	1.24	1.57	2.16	2.29	2.48
muller	1.21	1.43	1.96	2.12	2.35
HÁBITAT DE RESIDENCIA					
urbano	1.24	1.37	1.66	1.79	1.97
periurbano	1.20	1.60	2.39	2.55	2.82

* As medias están comprendidas entre 1 (só castelán) e 4 (só galego).

Táboa 5.2.0. Medias de usos lingüísticos na escola. Galicia*

	Na escritura	Cos profesores	Cos compañeiros (clase)	Cos compañeiros (recreo)
TOTAL GALICIA	1.26	1.76	2.69	2.84
LINGUA INICIAL				
galego	1.19	1.96	3.40	3.60
castelán	1.35	1.38	1.34	1.36
as dúas	1.35	1.53	2.07	2.22
outras	1.51	1.68	2.21	2.29
LINGUA HABITUAL				
só castelán	1.32	1.27	1.07	1.05
máis castelán	1.36	1.43	1.51	1.58
máis galego	1.22	1.57	2.76	3.02
só galego	1.21	2.20	3.67	3.82
ENTENDE O GALEGO				
nada	1.00	1.00	1.00	1.00
pouco	1.17	1.20	1.48	1.52
bastante	1.24	1.78	2.74	2.89
moito	1.27	1.76	2.71	2.87
FALA O GALEGO				
nada	1.08	1.03	1.00	1.00
pouco	1.33	1.39	1.44	1.47
bastante	1.24	1.78	2.78	2.95
moito	1.25	1.85	2.98	3.16
LE O GALEGO				
nada	1.05	1.80	2.79	2.95
pouco	1.17	1.75	2.89	3.04
bastante	1.34	1.74	2.58	2.74
moito	1.47	1.76	2.31	2.44
ESCRIBE O GALEGO				
nada	1.04	1.67	2.75	2.94
pouco	1.20	1.71	2.80	2.96
bastante	1.52	1.88	2.51	2.62
moito	1.64	1.95	2.39	2.47
ÁMBITOS DE ADQUISICIÓN				
familia	1.23	1.83	2.97	3.15
escola	1.80	1.77	1.44	1.41
amigos	1.20	1.26	1.40	1.49
veciños	1.10	1.12	1.25	1.30
traballo	1.08	1.09	1.14	1.17
outros	1.08	1.12	1.18	1.20

* As medias están comprendidas entre 1 (só castelán) e 4 (só galego).

Táboa 5.2.1. Medias de usos lingüísticos na escola. A Coruña*

	Na escritura	Cos profesores	Cos compañeiros (clase)	Cos compañeiros (recreo)
TOTAL SECTOR	1.24	1.45	1.84	2.01
LINGUA INICIAL				
galego	1.13	1.72	2.90	3.33
castelán	1.27	1.26	1.13	1.13
as dúas	1.41	1.47	1.73	1.82
outras	1.67	1.67	2.33	2.00
LINGUA HABITUAL				
só castelán	1.31	1.25	1.08	1.03
máis castelán	1.27	1.35	1.43	1.51
máis galego	1.12	1.45	2.59	3.01
só galego	1.22	2.27	3.35	3.72
ENTENDE O GALEGO				
nada	1.00	1.00	1.00	1.00
pouco	1.11	1.07	1.20	1.18
bastante	1.23	1.44	1.93	2.04
moito	1.25	1.48	1.85	2.05
FALA O GALEGO				
nada	1.00	1.00	1.00	1.00
pouco	1.24	1.21	1.15	1.15
bastante	1.22	1.45	1.92	2.08
moito	1.26	1.57	2.08	2.32
LE O GALEGO				
nada	1.00	1.39	1.69	1.85
pouco	1.15	1.44	2.10	2.25
bastante	1.21	1.41	1.84	2.07
moito	1.37	1.50	1.67	1.78
ESCRIBE O GALEGO				
nada	1.02	1.35	1.87	2.08
pouco	1.13	1.40	2.01	2.24
bastante	1.37	1.40	1.61	1.79
moito	1.64	1.77	1.68	1.61
ÁMBITOS DE ADQUISICIÓN				
familia	1.20	1.55	2.24	2.52
escola	1.76	1.70	1.26	1.11
amigos	1.08	1.10	1.11	1.18
veciños	1.03	1.00	1.03	1.08
traballo	1.04	1.04	1.12	1.12
outros	1.02	1.00	1.03	1.03

* As medias están comprendidas entre 1 (só castelán) e 4 (só galego).

Táboa 5.2.2. Medias de usos lingüísticos na escola. Santiago*

	Na escritura	Cos profesores	Cos compañeiros (clase)	Cos compañeiros (recreo)
TOTAL SECTOR	1.28	1.52	2.40	2.57
LINGUA INICIAL				
galego	1.17	1.62	3.17	3.42
castelán	1.40	1.37	1.34	1.38
as dúas	1.40	1.49	1.95	2.13
outras	1.33	1.33	2.33	2.33
LINGUA HABITUAL				
só castelán	1.37	1.22	1.08	1.08
máis castelán	1.42	1.42	1.55	1.61
máis galego	1.19	1.43	2.59	2.83
só galego	1.22	1.83	3.45	3.70
ENTENDE O GALEGO				
pouco	1.39	1.28	1.11	1.17
bastante	1.28	1.46	2.28	2.50
moito	1.28	1.55	2.47	2.62
FALA O GALEGO				
nada	1.10	1.00	1.00	1.00
pouco	1.41	1.35	1.32	1.30
bastante	1.31	1.46	2.19	2.45
moito	1.24	1.60	2.74	2.91
LE O GALEGO				
nada	1.16	1.55	2.73	2.95
pouco	1.14	1.46	2.51	2.73
bastante	1.32	1.52	2.33	2.48
moito	1.41	1.57	2.27	2.40
ESCRIBE O GALEGO				
nada	1.07	1.47	2.63	2.86
pouco	1.16	1.40	2.39	2.59
bastante	1.54	1.63	2.24	2.34
moito	1.56	1.72	2.24	2.33
ÁMBITOS DE ADQUISICIÓN				
familia	1.25	1.55	2.64	2.84
escola	2.03	1.93	1.75	1.76
amigos	1.05	1.17	1.33	1.45
veciños	1.00	1.00	1.06	1.06
traballo	1.00	1.00	1.00	1.06
outros	1.23	1.12	1.14	1.14

* As medias están comprendidas entre 1 (só castelán) e 4 (só galego).

Táboa 5.2.3. Medias de usos lingüísticos na escola. Lugo-2*

	Na escritura	Cos profesores	Cos compañeiros (clase)	Cos compañeiros (recreo)
TOTAL SECTOR	1.21	1.61	2.99	3.09
LINGUA INICIAL				
galego	1.12	1.67	3.52	3.64
castelán	1.41	1.44	1.49	1.54
as dúas	1.40	1.49	2.16	2.19
outras	2.50	2.50	2.50	2.50
LINGUA HABITUAL				
só castelán	1.40	1.39	1.03	1.03
máis castelán	1.47	1.51	1.72	1.78
máis galego	1.14	1.40	3.00	3.16
só galego	1.12	1.83	3.77	3.86
ENTENDE O GALEGO				
pouco	1.10	1.05	1.15	1.15
bastante	1.20	1.86	2.93	3.05
moito	1.22	1.38	3.13	3.21
FALA O GALEGO				
nada	1.08	1.08	1.00	1.00
pouco	1.38	1.36	1.42	1.44
bastante	1.19	1.86	3.05	3.19
moito	1.18	1.38	3.48	3.57
LE O GALEGO				
nada	1.03	1.34	2.70	2.76
pouco	1.15	1.54	3.15	3.24
bastante	1.29	1.76	2.96	3.04
moito	1.52	1.82	2.60	2.90
ESCRIBE O GALEGO				
nada	1.05	1.28	2.91	3.05
pouco	1.17	1.64	3.11	3.17
bastante	1.41	1.91	2.90	2.99
moito	1.53	1.86	2.78	3.00
ÁMBITOS DE ADQUISICIÓN				
familia	1.16	1.62	3.22	3.32
escola	1.98	1.96	1.58	1.68
amigos	1.33	1.44	1.86	1.89
veciños	1.05	1.05	1.71	1.76
traballo	1.50	1.50	1.33	1.33
outros	1.00	1.00	1.44	1.44

* As medias están comprendidas entre 1 (só castelán) e 4 (só galego).

Táboa 5.2.4. Medias de usos lingüísticos na escola. Lugo-5*

	Na escritura	Cos profesores	Cos compañeiros (clase)	Cos compañeiros (recreo)
TOTAL SECTOR	1.27	2.08	3.45	3.62
LINGUA INICIAL				
galego	1.25	2.15	3.63	3.81
castelán	1.38	1.55	1.92	2.03
as dúas	1.40	1.70	2.77	2.98
outras	3.00	3.00	4.00	4.00
LINGUA HABITUAL				
só castelán	1.20	1.10	1.00	1.00
máis castelán	1.39	1.51	1.84	1.99
máis galego	1.33	1.83	3.07	3.35
só galego	1.23	2.28	3.81	3.93
ENTENDE O GALEGO				
pouco	1.47	1.73	2.67	3.00
bastante	1.36	2.12	3.37	3.58
moito	1.22	2.06	3.50	3.66
FALA O GALEGO				
nada	1.33	1.00	1.00	1.00
pouco	1.55	1.75	2.36	2.64
bastante	1.41	2.18	3.40	3.57
moito	1.19	2.05	3.52	3.70
LE O GALEGO				
nada	1.03	2.42	3.54	3.68
pouco	1.20	2.08	3.56	3.75
bastante	1.33	1.97	3.37	3.55
moito	1.44	2.14	3.25	3.39
ESCRIBE O GALEGO				
nada	1.04	2.11	3.58	3.78
pouco	1.24	1.96	3.50	3.68
bastante	1.52	2.20	3.23	3.39
moito	1.61	2.30	3.21	3.36
ÁMBITOS DE ADQUISICIÓN				
familia	1.27	2.10	3.52	3.69
escola	1.67	1.95	1.86	1.95
amigos	1.44	1.78	2.72	2.78
veciños	1.14	1.19	1.33	1.67
traballo	1.00	1.00	1.25	1.25
outros	1.00	1.00	1.67	2.00

* As medias están comprendidas entre 1 (só castelán) e 4 (só galego).

Táboa 5.2.5. Medias de usos lingüísticos na escola. Ourense-4*

	Na escritura	Cos profesores	Cos compañeiros (clase)	Cos compañeiros (recreo)
TOTAL SECTOR	1.19	1.51	3.04	3.15
LINGUA INICIAL				
galego	1.14	1.52	3.28	3.40
castelán	1.40	1.40	1.71	1.84
as dúas	1.35	1.50	2.51	2.57
outras	1.50	2.00	2.50	2.50
LINGUA HABITUAL				
só castelán	1.20	1.20	1.00	1.00
máis castelán	1.44	1.43	1.58	1.63
máis galego	1.23	1.43	2.94	3.06
só galego	1.10	1.59	3.46	3.58
ENTENDE O GALEGO				
pouco	1.09	1.55	2.18	2.18
bastante	1.18	1.41	3.12	3.16
moito	1.19	1.61	2.98	3.18
FALA O GALEGO				
nada	1.00	1.00	1.00	1.00
pouco	1.45	1.47	1.39	1.42
bastante	1.16	1.40	3.20	3.24
moito	1.19	1.63	3.04	3.24
LE O GALEGO				
nada	1.02	1.28	2.97	3.01
pouco	1.12	1.44	3.20	3.28
bastante	1.38	1.73	2.83	3.03
moito	1.57	1.88	2.77	3.11
ESCRIBE O GALEGO				
nada	1.02	1.35	3.17	3.25
pouco	1.20	1.53	3.07	3.20
bastante	1.65	1.86	2.43	2.52
moito	1.60	1.89	2.84	3.20
ÁMBITOS DE ADQUISICIÓN				
familia	1.18	1.51	3.11	3.23
escola	1.75	1.85	1.70	1.75
amigos	1.33	1.00	1.00	1.00
veciños	1.00	1.00	1.22	1.22
traballo	1.00	1.00	2.00	4.00
outros	1.00	1.00	1.00	1.00

* As medias están comprendidas entre 1 (só castelán) e 4 (só galego).

Táboa 5.2.6. Medias de usos lingüísticos na escola. Pontevedra*

	Na escritura	Cos profesores	Cos compañeiros (clase)	Cos compañeiros (recreo)
TOTAL SECTOR	1.22	1.49	2.05	2.19
LINGUA INICIAL				
galego	1.20	1.77	2.99	3.23
castelán	1.23	1.24	1.18	1.18
as dúas	1.26	1.44	1.87	2.12
outras	1.25	1.25	1.75	1.75
LINGUA HABITUAL				
só castelán	1.20	1.21	1.07	1.06
máis castelán	1.25	1.33	1.45	1.57
máis galego	1.17	1.41	2.52	2.78
só galego	1.27	2.11	3.32	3.55
ENTENDE O GALEGO				
nada	1.00	1.00	1.00	1.00
pouco	1.11	1.09	1.20	1.31
bastante	1.23	1.51	2.02	2.20
moito	1.23	1.50	2.15	2.25
FALA O GALEGO				
nada	1.00	1.00	1.00	1.00
pouco	1.26	1.29	1.28	1.33
bastante	1.22	1.53	2.18	2.39
moito	1.23	1.61	2.44	2.56
LE O GALEGO				
nada	1.07	1.46	2.18	2.27
pouco	1.20	1.50	2.17	2.38
bastante	1.25	1.51	1.98	2.11
moito	1.33	1.45	1.83	1.92
ESCRIBE O GALEGO				
nada	1.06	1.45	2.28	2.46
pouco	1.27	1.49	2.04	2.21
bastante	1.38	1.57	1.77	1.81
moito	1.35	1.48	1.77	1.85
ÁMBITOS DE ADQUISICIÓN				
familia	1.20	1.58	2.38	2.58
escola	1.55	1.57	1.24	1.22
amigos	1.22	1.26	1.43	1.46
veciños	1.00	1.02	1.11	1.12
traballo	1.10	1.05	1.05	1.10
outros	1.11	1.09	1.26	1.26

* As medias están comprendidas entre 1 (só castelán) e 4 (só galego).